

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษาปรากฏการณ์การใช้กลไกการจัดการป่าชุมชน ทั้งในส่วนลักษณะกลไก ศักยภาพกลไกและแนวทางเสริมสร้างศักยภาพกลไกการจัดการป่าชุมชน ตำบลแม่โป่ง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ขอนำเสนอออกเป็น 4 ตอน ได้แก่

- ตอนที่ 1 บริบทตำบลแม่โป่ง
- ตอนที่ 2 สภาพการจัดการป่าชุมชน
- ตอนที่ 3 ศักยภาพกลไกการจัดการป่าชุมชน
- ตอนที่ 4 การเสริมสร้างกลไกการจัดการป่าชุมชน

ตอนที่ 1 บริบทชุมชนแม่โป่ง

1.1 ลักษณะทางกายภาพและแหล่งทรัพยากร

ตำบลแม่โป่ง เป็นตำบลหนึ่งของอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของอำเภอดอยสะเก็ด มีพื้นที่ทั้งหมด 37,551 ไร่ พื้นเพเดิมของชาวบ้าน ส่วนใหญ่เป็นคนในท้องถิ่น การตั้งถิ่นฐานตั้งอยู่ตามแนวยาวของถนน รพช. และถนนชลประทาน เขื่อนแม่กวง เป็นเส้นทางติดต่อระหว่างหมู่บ้านและอำเภอได้สะดวก เป็นตำบล ที่มีพื้นที่ของหมู่บ้านอยู่ในเขตของศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ และเป็นหมู่บ้านบริวารของศูนย์ศึกษาทั้ง 10 หมู่บ้าน ทำให้ราษฎรในพื้นที่ได้รับการสนับสนุนการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

ตำบลแม่โป่ง ตั้งอยู่ในเขตอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด ห่างจากอำเภอดอยสะเก็ด 8 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัด 22 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินทางถึงจังหวัด ประมาณ 45 นาที โดยมีเส้นทางหลักเพื่อเดินทางสู่ตำบลเป็นถนนลาดยางร.พ.ช.3 สาย คือ

หมายเลข 4034 (บ้านแม่กะ – บ้านแม่ฮ่องไคว้) หมายเลข 4035 (บ้านสันกำแพง – บ้านป่าไผ่) และ
หมายเลข 5102 (บ้านป่าไผ่แดง – บ้านป่าไผ่)

ตำบลแม่โป่งมีพื้นที่ทั้งหมด 37,751 ไร่ หรือ 60 ตารางกิโลเมตร แยกเป็น ที่ราบ 18,875 ไร่
คิดเป็น 50 เปอร์เซ็นต์ ภูเขา 18,120 ไร่ คิดเป็น 48 เปอร์เซ็นต์ และพื้นน้ำ 756 ไร่ คิดเป็น 2 เปอร์เซ็นต์
ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาและที่ภูเขาอยู่ในชั้นความสูงประมาณ 340 เมตรจาก
ระดับน้ำทะเล ลักษณะพื้นที่ลาดเอียงในแนวทิศเหนือไปทางทิศใต้ และทิศตะวันออกไปทางทิศ
ตะวันตก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขามีลำห้วยอยู่โดยทั่วไป มีแหล่งน้ำสำคัญ ๆ ได้แก่ อ่างเก็บน้ำห้วยฮ่อง
ไคว้, น้ำแม่โป่ง และคลองชลประทานแม่กว้ง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำทางการเกษตรที่สำคัญมีเส้นทาง
หมายเลข 4034 (บ้านแม่กะ – บ้านแม่ฮ่องไคว้) ถนน รพช. หมายเลข 4035 (บ้านสันกำแพง – บ้านป่า
ไผ่) ถนน รพช. หมายเลข 5102 (บ้านป่าไผ่แดง-บ้านป่าไผ่)

แหล่งทรัพยากรธรรมชาติของตำบล ประกอบด้วย แหล่งแม่ น้ำแม่โป่ง 1 สาย คลอง
ชลประทานจากเขื่อนแม่กว้ง 2 สาย อ่างเก็บน้ำ 2 อ่าง คือ อ่างห้วยก้า และอ่างห้วยฮ่องไคว้ บ่อน้ำ
ตื้น 567 บ่อ บ่อน้ำบาดาล 247 บ่อ สระน้ำ 27 สระ ฝาย 15 แห่ง และประปาหมู่บ้าน 8 แห่ง ซึ่งความ
อุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำทั้งหมดมีความเกี่ยวเนื่องโดยตรงต่อป่าไม้ของชุมชน ทั้งนี้พบว่า พื้นที่ตำบล
แม่โป่งจำนวนมากเป็นพื้นที่ป่าไม้ ที่เจริญงอกงามในเขตพื้นที่ชุมชนดังนี้ ป่าจอตึง อยู่ในเขตพื้นที่บ้าน
ป่าไผ่ต่อเนื่องบ้านกาดขี้เหล็ก ป่าดอยขี้แง อยู่ในเขตพื้นที่บ้านห้วยบอนและห้วยบ่อทอง ป่า
ห้วยก้าและป่าห้วยไร่ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ 3 หมู่บ้านคือ บ้านกาดขี้เหล็ก บ้านห้วยบอนและบ้านป่าไผ่

1.2 ลักษณะการปกครอง

ตำบลแม่โป่งปัจจุบันปกครองด้วยเทศบาลตำบลแม่โป่ง มีจำนวนหมู่บ้านในเขต 10
หมู่บ้านคือ

หมู่ที่ 1 บ้านตลาดขี้เหล็ก	หมู่ที่ 2 บ้านป่าไผ่
หมู่ที่ 3 บ้านห้วยบอน	หมู่ที่ 4 บ้านแม่โป่งหลวง
หมู่ที่ 5 บ้านพระนอนแม่โป่ง	หมู่ที่ 6 บ้านห้วยอ่าง
หมู่ที่ 7 บ้านต้นผึ้ง	หมู่ที่ 8 บ้านแม่ฮ่องไคว้
หมู่ที่ 9 บ้านป่าไผ่แดง	หมู่ที่ 10 บ้านห้วยบ่อทอง

ตำบลแม่โป่งมีประชากรทั้งสิ้น 5,620 คน แยกเป็น ชาย 2,789 คน หญิง 2,831 คน แยกเป็นรายหมู่บ้านดังนี้

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ชาย	หญิง	รวม
1	บ้านตลาดขี้เหล็ก	181	167	348
2	บ้านป่าไผ่	363	369	732
3	บ้านห้วยบอน	294	295	589
4	บ้านแม่โป่งหลวง	425	474	899
5	บ้านพระนอนแม่โป่ง	358	362	720
6	บ้านห้วยอ่าง	302	296	598
7	บ้านต้นผึ้ง	166	152	318
8	บ้านแม่ฮ่องไคร้	137	138	275
9	บ้านป่าไม้แดง	268	299	567
10	บ้านห้วยป่อทอง	285	279	564
	รวม	2,779	2,831	5,610

อย่างไรก็ตาม สภาพความจริงของตำบลและชุมชนที่ศึกษาพบว่า มีการปกครองใน 2 ลักษณะคือ การปกครองที่เป็นทางการและการปกครองที่ไม่เป็นทางการ สำหรับการปกครองที่เป็นทางการมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำ และมีคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ในการบริหารจัดการหมู่บ้าน ซึ่งคณะกรรมการหมู่บ้านมาจากการสรรหาตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มผู้สูงอายุ พ่อบ้าน แม่บ้าน หนุ่มสาว และกลุ่มผู้มีรายได้ขึ้นอยู่กับวิธีการเช่นนี้ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากกลุ่มต่าง ๆ ในการสะท้อนความคิดความต้องการพัฒนาหมู่บ้าน จนก่อเกิดรูปธรรมของการดำเนินงาน อีกทั้งด้วยความมุ่งมั่นของกลุ่มแกนนำในการบริหารจัดการที่สอดคล้องระหว่างระบบราชการและวิถีชุมชน จึงได้มีความพยายามในการจัดทำและปฏิบัติตามแผนชุมชน ซึ่งพบว่า ก่อเกิดการมีส่วนร่วมในการรับรู้ การคิด การวางแผน การปฏิบัติ การกำกับและทบทวนประเมินผลร่วมกัน จนนำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างชุมชนที่เป็นสุข และยังเป็นต้นแบบของการพัฒนา ดังจะปรากฏว่า อดีตผู้นำบ้านป่าไผ่ซึ่งเป็นสตรี

ได้รับการรางวัลแทนบทองจากกระทรวงมหาดไทย และแกนนำหลักซึ่งเป็นอดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบลได้รับรางวัลผู้บริหารดีเด่นจากกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น

นอกจากนี้ชุมชน ยังมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่แน่นเหนียวด้วยระบบเครือญาติ โดยมีระบบพี่ป้าเป็นสายใยสำคัญที่ถักร้อยความผูกพันในระบบเครือญาติของชุมชน สร้างความความตระหนักต่อความพยายามในการรักษาระดับสายสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกัน โดยชาวบ้านจะหลีกเลี่ยงการสร้างความขัดแย้งระหว่างกันและการปะทะทางอารมณ์แบบเผชิญหน้า หากแต่จะใช้ระบบการนิทาเป็นกลไกในการจัดการกับการรักษาผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย โดยมีกลุ่มเครือญาติของแต่ละเป็นฝ่ายเป็นกลไกเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ซึ่งระบบการนิทานี้มีบทบาทในการควบคุมทางสังคมที่มีอิทธิพลสูงมาก

1.3 ลักษณะสังคมและการรวมกลุ่ม

วิถีความสัมพันธ์ของคนในตำบลแม่เปิงและทั้ง 3 ชุมชน มีลักษณะเช่นชุมชนเกษตรกรรมทั่วไป ซึ่งมีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาเป็นเวลาช้านานโดยเป็นการรวมกลุ่มที่มีการทำงานร่วมกันทั้งชายหญิงและคนในวัยต่างๆ ซึ่งมีการแบ่งสรรหน้าที่บทบาทตามความเหมาะสมและข้อตกลงร่วมกัน จนเกิดเป็นวัฒนธรรมของชุมชนที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะระยะเวลาที่ผ่านมาจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของรูปแบบและลักษณะของกลุ่ม แต่ก็ยังดำรงวัตถุประสงค์ในการให้การช่วยเหลือระหว่างกัน ด้วยความรู้สึกร่วมกัน ก่อเกิดเป็นพลังในการสรรค์สร้างงานต่าง ๆ ของชุมชนให้สำเร็จลุล่วง ทั้งนี้สามารถจำแนกกลุ่มได้สองประเภทคือ กลุ่มที่ไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ในส่วนของกลุ่มที่ไม่เป็นทางการจัดเป็นกลุ่มวิถีดั้งเดิมของชุมชน จึงไม่มีโครงสร้างทางการ และระยะเวลากำหนด หากแต่เป็นการเกิดตามสถานการณ์ เช่น การรวมกลุ่มช่วยเหลือในงานมงคลหรืออวมงคล การรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนแรงงานภาคเกษตร

สำหรับการรวมกลุ่มที่เป็นทางการ มีการจัดโครงสร้างการบริหารจัดการกลุ่มที่ชัดเจนในลักษณะของคณะกรรมการ มีจำนวนทั้งสิ้น 12 กลุ่มหลักประกอบด้วย

1.3.1 กลุ่มออมทรัพย์ ประกอบด้วย กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนเงินล้าน และกลุ่มกองทุน กขคจ.หมู่บ้าน ซึ่งได้รับสนับสนุนทุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับหมู่บ้าน ผลการดำเนินงานทำเกิดทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ และผลกำไรได้นำมาพัฒนาสาธารณะประโยชน์ เช่น ซ่อมหมู่บ้าน ทุนการศึกษาและช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส

1.3.2 กลุ่มสหกรณ์การเกษตรในชุมชนประกอบด้วย กลุ่มสหกรณ์การเกษตรตำบลแม่โป่ง กลุ่มสหกรณ์การเกษตรรอยสะเกิดจำกัด กลุ่มเกษตรผู้ทำนา และกลุ่มลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)

1.3.3 กลุ่มเกษตรกร ประกอบด้วย กลุ่มไร่นาสวนผสม กลุ่มผู้เลี้ยงกบ กลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ กลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตร กลุ่มผู้เพาะเห็ด และกลุ่มประมงน้ำไหล

1.3.4 กลุ่มสิ่งแวดลอม ประกอบด้วย กลุ่มพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดลอม กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ และกลุ่มน้ำประปาหมู่บ้าน

1.3.5 กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ประกอบด้วย กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรป่าไผ่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น กระจ่างม มะม่วง มะเขือเทศ ฯลฯ และสามารถพัฒนาจนเกิดเป็นธุรกิจชุมชน กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรแปรรูปสมุนไพรบ้านป่าไผ่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมแปรรูปสมุนไพรจนสามารถจัดจำหน่ายทั้งภายในและนอกชุมชน เป็นรายได้สำคัญแก่ครัวเรือน กลุ่มแม่บ้านอาหารพื้นเมืองซึ่งดำเนินกิจกรรมบริการจัดทำอาหารจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน กลุ่มร้านอาหารและเครื่องดื่มปลอดภัย เป็นกลุ่มผู้ประกอบการอาหารจำหน่ายส่วนบุคคลที่รวมกลุ่มเพื่อจัดมาตรฐานอาหารปลอดภัย

1.3.6 กลุ่มสวัสดิการชุมชน ได้แก่ กลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์หมู่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และกลุ่มเอริโอบิคเพื่อสุขภาพ

1.3.7 กลุ่มผู้สูงอายุ เป็นการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุเพื่อดำเนินกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เช่น กวรวักสาน ผลิตดอกไม้จันทน์ สมุนไพรพื้นบ้าน การออกกำลังกาย ฯลฯ

1.3.8 กลุ่มเยาวชน เป็นการรวมกลุ่มของเยาวชนเพื่อดำเนินกิจกรรมพัฒนาศักยภาพเยาวชน เช่น งานอาชีพ กีฬา สุขภาพ วัฒนธรรม การปลูกป่า การทำแนวป้องกันไฟป่า ฯลฯ

1.3.9 กลุ่มความมั่นคง ประกอบด้วย กลุ่มอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนและกลุ่มรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) กลุ่มพลังแผ่นดินขจัดสิ้นยาเสพติดและกลุ่มลูกเสือชาวบ้าน และ กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ป่า

1.3.10 กลุ่มพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย กลุ่มผลิตภัณฑจากไม้ กลุ่มตัดเย็บและทอผ้า กลุ่มจักรสานและผลิตภัณฑ และกลุ่มช่างยนต์และบริการ

1.3.11 กลุ่มส่งเสริมการเรียนรู้และวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มสภาวัฒนธรรมประจำหมู่บ้าน กลุ่มสมุนไพรรักษาบ้านและหมอเมือง กลุ่มส่งเสริมการเรียนรู้และที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กลุ่มศูนย์ข้อมูลและหอกระจายข่าวหมู่บ้าน

1.4 ลักษณะอาชีพเศรษฐกิจและหน่วยงาน

คนในตำบลแม่โป่งส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ประชากรส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ผลผลิตที่สำคัญๆ ได้แก่ ข้าว กระเทียม หอมแดง ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ฯลฯ โดยอาศัยแหล่งน้ำจากอ่างเก็บน้ำห้วยฮ่องไคร้ อ่างเก็บน้ำห้วยก้า น้ำแม่โป่ง และคลองชลประทานแม่กง หลังว่างเว้นจากการประกอบอาชีพหลักจะหันมา ทำอาชีพรองได้แก่ รับจ้างทั่วไป ค้าขาย หักของป่ามาขาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่นๆ อีก คือ รับราชการ ประกอบธุรกิจส่วนตัว รับจ้าง เป็นต้น

ประกอบกับลักษณะพื้นที่ของหมู่บ้านทั้ง 3 แห่ง ซึ่งเป็นที่ราบลุ่มเชิงเขาและมีภูเขาโอบล้อมที่อยู่ในระดับความสูงประมาณ 340 เมตร มีลักษณะเป็นพื้นที่ลาดเอียงในแนวเหนือมาใต้และตะวันออกมาตะวันตก มีพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านเป็นป่าเขาที่มีลำห้วยอยู่โดยทั่วไป และมีแหล่งเก็บน้ำที่สำคัญคือ อ่างเก็บน้ำห้วยฮ่องไคร้ อ่างเก็บน้ำห้วยก้า ซึ่งน้ำเหล่านี้ไหลลงสู่แม่น้ำโป่ง เป็นสายน้ำหลักที่ไหลหล่อเลี้ยงพื้นที่เพื่อการเกษตรของหมู่บ้านภาคใต้ ป่าไม้และห้วยบอนมาเป็นระยะเวลายาวนาน ประกอบกับในเวลาต่อมาได้มีการสร้างเขื่อนแม่กงอุดมธารขึ้น ในพื้นที่ซึ่งห่างจากตำบลแม่โป่งเพียง 9 กิโลเมตร ทำให้สามารถรับน้ำเพื่อการเกษตรจากเขื่อนได้อีกแห่งหนึ่ง โดยทางกรมชลประทานได้ดำเนินการขุดคลองชลประทานจากเขื่อนแม่กง ผ่านมาทางทิศตะวันออกของตำบล ก่อนที่สายน้ำจะแยกไหลเข้าสู่เมืองฝายไปยังหมู่บ้านอื่นๆ ในเขตอำเภอดอยสะเก็ดและสันกำแพง ลักษณะเช่นนี้ทำให้สามารถใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรในการเพาะปลูกได้ตลอดทั้งปี นอกจากนี้ด้วยระบบเหมืองฝายของชุมชน ทำให้ชาวบ้านสามารถทำการประมงน้ำไหลที่สามารถสร้างแหล่งอาหารและรายได้ให้แก่ครัวเรือน

ในส่วนของลักษณะภูมิอากาศ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลของมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้มีฝนตกชุกในเดือนพฤษภาคม - กันยายน และมีอากาศหนาวเย็นในเดือนพฤศจิกายน - กุมภาพันธ์ ส่วนในช่วงเดือนมกราคม - เมษายนของทุกปีจะเริ่มมีอากาศแห้งแล้ง หากแต่จากลักษณะของดินซึ่งเป็นดินร่วนปนเหนียว ทำให้ดินสามารถเก็บความชุ่มชื้นไว้ได้ดี รวมทั้งจากการมี

แหล่งน้ำจากแหล่งธรรมชาติ เช่น ลำเหมือง ลำน้ำแม่โป่ง แม่น้ำ อ่างเก็บน้ำ ชลประทาน บ่อบาดาล ทำให้ผู้คนในหมู่บ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยพืชเศรษฐกิจของหมู่บ้านประกอบด้วย ข้าวนาปี กระเทียม หอมแดง ถั่วเหลือง ถั่วลิสง กระหล่ำปี ซึ่งพืชเหล่านี้สามารถสร้างรายได้และฐานะที่มั่นคงให้แก่คนในชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน

นอกจากนั้น การมีทำเลที่ตั้งอยู่ใกล้กับโครงการในพระราชดำริ คือศูนย์ศึกษาและพัฒนา ห้วยฮ่องไคร้ ทำให้ได้รับการกำหนดให้เป็นหมู่บ้านบริการของศูนย์ในการส่งเสริมและพัฒนาด้านอาชีพต่างๆ เกี่ยวกับการเกษตร เช่น การส่งเสริมฝึกอบรมเกี่ยวกับการเพาะปลูก การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การหัตถกรรม เช่น การทอผ้า การผลิตงานกระดาษสา ซึ่งทางศูนย์ฯ จะให้การศึกษอบรมด้านการผลิตและประสานงานด้านการตลาดแก่สมาชิกของศูนย์อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา และในปัจจุบันงานด้านการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร และงานหัตถกรรมต่าง ๆ ได้กลายเป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ให้แก่คนในหมู่บ้านไม่ยิ่งหย่อนกว่าอาชีพภาคการเกษตร แต่กระนั้นคนรุ่นใหม่ของหมู่บ้านที่ได้รับการศึกษาแผนใหม่ ยังนิยมเดินทางออกมาประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรมและการบริการ โดยมาพักอาศัยอยู่ในเขตเมืองหรือเดินทางเข้าออกหมู่บ้านทุกวัน

สำหรับหน่วยงานราชการและองค์กรธุรกิจในตำบล ประกอบด้วย

- 1.) ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลแม่โป่ง ม.10 บ้านห้วยบ่อทอง
- 2.) สถานีตำรวจภูธรตำบลแม่โป่ง ม.4 บ้านแม่โป่งหลวง
- 3.) สถานีอนามัยตำบลแม่โป่ง จำนวน 2 แห่ง ตั้งอยู่ ม.4 บ้านแม่โป่งหลวง และ ม.10 บ้านห้วยบ่อทอง
- 4.) ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ม. 1 บ้านตลาดขี้เหล็ก
- 5.) ศูนย์ศึกษาและพัฒนานวนศาสตร์ชุมชนที่ 13 เชียงใหม่
- 6.) โรงโม่หิน 1 แห่ง
- 7.) โรงสีข้าว 10 แห่ง
- 8.) ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด 25 แห่ง
- 9.) ร้านขายอาหาร 10 แห่ง
- 10.) ร้านซ่อมจักรยานยนต์ 7 แห่ง
- 11.) ร้านตัดผม 5 แห่ง
- 12.) ปั๊มน้ำมันหลอด 6 แห่ง

13.) ร้านขายเฟอร์นิเจอร์ 1 แห่ง

14.) กลุ่มผู้ผลิตสินค้าชุมชน จำนวน 5 กลุ่ม

1.5 ลักษณะการศึกษา

ตำบลแม่โป่ง มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา 3 แห่ง และระดับมัธยมศึกษา 2 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง และโรงเรียนเอกชน 1 แห่ง ประกอบด้วย

1.5.1 โรงเรียนระดับประถมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนบ้านแม่โป่ง โรงเรียนบ้านตลาด
ซี้เหล็กและ โรงเรียนบ้านป่าไผ่

1.5.2 โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนบ้านแม่โป่ง และโรงเรียนบ้านตลาด
ซี้เหล็ก

1.5.3 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง ได้แก่ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสิรินธร และศูนย์พัฒนา
เด็กเล็กบ้านแม่โป่ง

1.5.4 โรงเรียนเอกชน คือ โรงเรียนอนุบาลจันทโชติ

ทั้งนี้พบว่า คนในตำบลแม่โป่งและ ชุมชนที่เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 3 แห่ง มีทัศนคติในการให้
ความสำคัญของการศึกษาในฐานะของการเป็นเครื่องมือในการเลื่อนขั้นทางสังคมนั้นค่อนข้างจะ
เด่นชัดในบุคคลทุกฐานะในหมู่บ้าน โดยเชื่อว่าการศึกษาเปรียบเสมือนบันไดตารา ที่จะนำพาโอกาส
ในอนาคตที่ดีกว่าแก่ลูกหลาน จึงมีการลงทุนทางด้านการศึกษาสูง ซึ่งพบว่า นิยมส่งเสริมให้บุตร
หลานได้รับการศึกษาถึงระดับอนุปริญญา ปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี โดยมุ่งหวังจะเข้าสู่
อาชีพการรับราชการ หรือการทำงานในบริษัทต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงมีการส่งเสริมให้บุตรหลานเรียนใน
ด้านที่คิดว่า จะสามารถเข้าสู่อาชีพที่คาดหวังได้ ดังจะปรากฏจากสถิติการศึกษาต่อของนักเรียนที่จบ
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ซึ่งพบว่า มีการศึกษาต่อสูงถึง 100 % โดยจะ
ศึกษาต่อในโรงเรียนขยายโอกาสในตำบลที่เปิดสอนถึงระดับ ม. 3 หรือศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยม
ประจำอำเภอ หรือการบวชเรียน รวมทั้งการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้ที่ไม่สามารถเข้าสู่การศึกษา
ในระบบได้ สำหรับผู้ที่มีฐานะดีในหมู่บ้านนิยมส่งบุตรหลานเข้ามาศึกษาในเขตเมืองตั้งแต่ระดับชั้น
ประถมศึกษา โดยจะมีรถประจำวงรับส่งเด็กนักเรียนจากหมู่บ้านไปยังโรงเรียนที่อยู่ในเขตเมืองตั้งแต่
หกโมงเช้าถึงหกโมงเย็น นอกจากนี้ สำหรับกลุ่มผู้ใหญ่หรือผู้อยู่ในวัยทำงานพบว่า มีความสนใจเข้า
ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในลักษณะของการประชุมสัมมนาที่จัดขึ้นโดยหน่วยงานต่าง ๆ พร้อมได้นำ

ความรู้มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต พัฒนางานและพัฒนาชุมชน จนสามารถทำงานวิจัยชุมชนเกี่ยวกับประวัติชุมชน ภาวะหนี้สิน ความรู้เรื่องสุขภาพและสมุนไพร ทำให้หมู่บ้านนี้มีแกนนำหลายคนที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านทำหน้าที่เป็นวิทยากรบรรยายให้แก่คณะผู้ศึกษาดูงานและบรรยายให้แก่หน่วยงานต่างๆ

1.6 ศาสนาและวัฒนธรรม

ด้วยประชาชนในชุมชน 95 % นับถือศาสนาพุทธ มีวัดเป็นศูนย์กลางของจิตใจและการพัฒนาการรวมกลุ่มทางสังคม จึงมีวัดทั้งหมด 7 วัด และอาราม จำนวน 2 แห่ง ได้แก่

1. วัดพระธาตุจอมแจ้ง
2. วัดกัญจนินทราราม (วัดป่าไผ่-ปอทอง)
3. วัดใหม่มงคลชัย (วัดห้วยบอน)
4. วัดดอยปล่องนก
5. วัดพระนอนแม่โป่ง
6. วัดแม่ฮ่องไคร้

7. อาราม จำนวน 2 อาราม ได้แก่ อารามบ้านต้นผึ้ง และ อารามฮอมบุญบ้านป่าไม้แดง
 วิถีวัฒนธรรมของผู้คนในตำบลแม่โป่งและชุมชนทั้งสามแห่ง มีรากฐานจากพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ที่ยังคงมีความเชื่อและการปฏิบัติร่วมระหว่างพุทธ – ผี – พราหมณ์ ซึ่งเป็นเครื่องกลมเกลียวจิตใจและสำนึกแบ่งปันในการอยู่ร่วมกัน ทั้งยังมีการวิจัยในการปรับประยุกต์วัฒนธรรมเพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน อาทิ ในช่วงต้นฤดูหนาว ชาวบ้านจะร่วมกันประกอบพิธีกรรมฝังไฟพระเจ้า ซึ่งจะมีการนำเอาข้าวสาร อาหารและปัจจัยมาถวายพระสงฆ์ในวัด พร้อมทั้งร่วมฟังธรรมะ ปัจจัยต่างๆ ที่ได้จากการทำบุญส่วนหนึ่งจะนำไปใช้ในการพัฒนาหมู่บ้านในด้านต่างๆ ตามแต่ข้อตกลงร่วมกันเช่น การพัฒนาศาสนาสถาน การพัฒนาศูนย์เด็กเล็กที่ตั้งอยู่ในวัดหรือ การพัฒนาสิ่งสาธารณประโยชน์ของหมู่บ้าน

ในช่วงปลายฤดูกาลออกพรรษา จะมีการทำบุญพิเศษที่เรียกว่า “ก๋วยสลาก” ซึ่งเป็นงานกึ่งสังคมกึ่งศาสนา โดยทุกครัวเรือนจะเตรียมอาหาร เครื่องดื่มไว้สำหรับต้อนรับแขกและญาติมิตรต่างหมู่บ้าน ซึ่งมาเยี่ยมเยือนพร้อมทั้งร่วมบริจาคเงินในการทำบุญ เป็นบรรยากาศเต็มไปด้วยความอบอุ่นแบบญาติมิตร และในวันรุ่งขึ้นเจ้าภาพจะนำเงินพร้อมด้วยเครื่องไทยทานไปถวายพระ ซึ่งเครื่องไทยทานจะถูกติดเบอร์เลขหรือฉลาก เพื่อรอให้พระเณรที่จับฉลากได้ตรงกับหมายเลขนั้น ๆ มารับเครื่องไทยทาน สำหรับเงินและเครื่องไทยทานที่ได้จากการทำบุญจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ทำบุญเข้าวัด ถวายพระสงฆ์ หรือในช่วงเทศกาลสงกรานต์จะจัดประเพณีขนทรายเข้าวัด ซึ่งเป็นกุศโล

บายในการค้ำชูพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งสร้างสามัคคีในหมู่คณะ ต่อมาได้มีการปรับประยุกต์ ประเพณีกัณฑ์สลากหรือสลากภัตต์เป็นสลากขอฝน ด้วยความมุ่งหมายในการสร้างเสริมกำลังใจขอ ความอุดมสมบูรณ์เพื่อการเกษตร พร้อมทั้งทำนุบำรุงศาสนา หรือประเพณีการฟังธรรมปลาช่อน ในช่วงหน้าแล้ง เพื่อการขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล พร้อมทั้งเป็นกุศโลบายในการทำนุบำรุงศาสนา โดยจะมีการนำเอาสิ่งของปัจจัยต่าง ๆ ที่ผู้คนร่วมทำบุญไปมอบถวายให้แก่วัดในพื้นที่ยากจนและอยู่ บนพื้นที่สูงในเขตใกล้เคียง

เช่นเดียวกับความเชื่อในเรื่องผีสงเวทมนตร์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติมีอิทธิพลต่อวิถีปฏิบัติ ของผู้คนในชุมชนไม่น้อยกว่าความเชื่อในพระพุทธศาสนา และดูเหมือนต่างก็สับสนซึ่งกันและกันใน ห้วงความนึกคิดของผู้คนในชุมชน โดยพระพุทธศาสนาจะช่วยสร้างความศรัทธาให้กับผีสงเวท มนตร์ ขณะเดียวกันผีสงเวทมนตร์ก็เพิ่มพูนความมั่นใจในพระพุทธศาสนา และยังเป็นรากฐาน กรอบแห่งวัฒนธรรมหลายประการของชุมชน อาทิชาวบ้านมีความเชื่อในสัญลักษณ์ หรือสัญลักษณ์ อันเป็นมงคลและอัปมงคล เชื่อว่าบรรดาผีที่ชุมชนให้เคารพจะมีลำดับชั้นตามอำนาจและหน้าที่ ในอาณาเขตที่ผืนนั้น ๆ ปกครอง เช่น ผีเจ้าที่คุ้มครองบ้านและไร่นา ผีปู่ย่าคุ้มครองเครือญาติ ผีเสี้ยววัด คุ้มครองวัด และผีเสี้ยวบ้านคุ้มครองหมู่บ้าน ตลอดจนถึงประจำเครื่องใช้ในบ้านเช่น ผีหม้อข้าวหนึ่ง ฯลฯ ซึ่งผีต่าง ๆ เหล่านี้จะได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพจากคนในชุมชนและมีการขัดเกลาสืบทอดความ เชื่อมาโดยตลอด

จากสภาพวิถีชีวิตของผู้คนในตำบลและชุมชนทั้งสามแห่ง ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมซึ่ง ต้องอาศัยธรรมชาติและมนุษย์ในการผลิตทั้งดิน น้ำ อากาศต่าง ๆ เป็นผลทำให้ชุมชนให้ความสำคัญ ในการปฏิบัติต่อธรรมชาติและเพื่อนมนุษย์ด้วยความเคารพโดยยังคงเชื่อในจิตวิญญาณของธรรมชาติ ว่ามีพระ หรือผีคุ้มครองอยู่ เช่น ดินมีแม่พระธรณี ป่ามีผีป่า น้ำมีผีขุนน้ำ ทั้งนี้จะไม่พยายามทำการ ล่วงละเมิดต่อสิ่งเหล่านี้ เพราะเชื่อว่า หากกระทำแล้วจะทำให้เกิดความเดือดร้อน เช่น ชีตหรือข้อ ห้ามถมบ่อน้ำ แต่หากจำเป็นต้องกระทำจะต้องมีพิธีกรรมเพื่อขอขมาต่อสิ่งนั้น ๆ ก่อน ซึ่งคนใน ชุมชนได้ยึดถือปฏิบัติต่อธรรมชาติเหล่านี้ด้วยความเคารพมาเป็นระยะเวลายาวนานและยังถ่ายทอด ความเชื่อนี้สืบต่อมายังคนรุ่นแล้วรุ่นเล่าของชุมชน และความเชื่อเหล่านี้ได้รับการต่อยอดจากลักษณะทาง กายภาพของชุมชนที่ต้องอาศัยน้ำเพื่อการผลิต ทำให้ยังคงมีพิธีการบวงสรวงผีเทวดารักษาขุนน้ำเป็น ประจำทุกปีเพื่อแสดงความกตัญญูที่ช่วยดูแลแหล่งน้ำ ทั้งยังมีการบูรณาการประเพณีพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนาเพื่อการจัดการป่าไม้เช่น ประเพณีสลากขอฝน การฟังธรรมปลาช่อน

1.7 ลักษณะการสาธารณสุข

มีสถานเอนามัยประจำตำบล 2 แห่ง มีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน 5 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน 1 แห่ง และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) 100 คน และพบว่า คนในชุมชนยังนิยมไปรักษาพยาบาลตามสถานพยาบาลคลินิกเอกชนต่างๆ โดยให้เหตุผลว่า รวดเร็วและมั่นใจในคุณภาพของการรักษาพยาบาล และเพื่อสร้างหลักประกันสุขภาพชาวบ้านที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีนิยมทำประกันชีวิตกับบริษัทประกันชีวิตต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็เลือกทำประกันสุขภาพกับกระทรวงสาธารณสุข

แต่อย่างไรก็ตาม คนในชุมชนยังคงให้ความสำคัญกับการรักษาพยาบาลแบบพื้นบ้าน อาทิ การรักษาด้วยสมุนไพร โภชนะบำบัด หมอพื้นบ้าน หรือการรักษาด้วยความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติเช่น เมื่อเกิดการเจ็บป่วยด้วยอุบัติเหตุหรือเจ็บไข้ที่เป็นซ้ำซาก จะนิยมไปหาหมอหรือคนทรงเจ้าเพื่อทำนายถึงสาเหตุของการเจ็บป่วย ซึ่งมักจะแก้ไขด้วยพิธีกรรมของชุมชนเช่น การเลี้ยงผี การสะเดาะเคราะห์ หนึ่งกลุ่มแกนนำชาวบ้านได้ร่วมกันศึกษาวิจัยเกี่ยวกับภาวะสุขภาพและความรู้เรื่องสมุนไพรของชุมชน จนสามารถนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้เพื่อพัฒนากลุ่มแปรรูปสมุนไพร

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สมุนไพรเพื่อรักษาและบำบัดสุขภาพ ดังจะพบการรวมกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นหมอเมือง ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพร เกิดเป็นกลุ่มแปรรูปสมุนไพร จำนวน 8 กลุ่ม ทั้งยังสามารถผลิตจำหน่ายเป็นสินค้าชุมชนที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย ซึ่งทั้งหมดเป็นผลจากการอยู่ร่วมกับป่าจึงสร้างสมความรู้เรื่องการใช้พืชจากป่าเป็นสมุนไพร

1.8 พัฒนาการของชุมชน

อิทธิพลจากกระแสทุนนิยมได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในตำบลแม่โป่งและชุมชนทั้งสามแห่ง ทั้งในด้านโครงสร้างและผลกระทบ กล่าวคือในทางโครงสร้างได้ก่อเกิดการพัฒนาโครงสร้างระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ระบบการคมนาคมที่สะดวกสบายมากขึ้นทำให้การเดินทางเข้าออกระหว่างชุมชนกับเขตเมืองใช้เวลาเพียงหนึ่งชั่วโมง เช่นเดียวกับระบบไฟฟ้าที่ทำให้วิถีชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่รวดเร็วและเครื่องอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน อาทิ เครื่องเสียง โทรทัศน์ ตู้เย็น โทรศัพท เครื่องซักผ้า ฯลฯ ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นเสมือนเครื่องชีวิตความทันสมัยและสภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน ในส่วนของระบบการผลิต พบว่า ได้มีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตของหมู่บ้านจากการผลิตแบบดั้งเดิมเป็นการผลิตเพื่อการค้า ผลจาก

ระบบทุนนิยมที่เน้นการผลิตเพื่อการค้า ทำให้เกษตรกรประสบทั้งภาวะขาดทุนและกำไร โดยบางปี สถานการณ์การผลิตของชุมชนสอดคล้องกับสภาพความต้องการผลผลิตด้านการตลาด ก็สามารถสร้างรายได้จำนวนมาก แต่หากประมาณผิดพลาดก็ทำให้รายได้ลดต่ำหรืออาจเผชิญภาวะขาดทุน หากแต่ชาวบ้านมีกลไกในการแก้ไขปัญหาการตลาดคือ ความพยายามในการรวมกลุ่มเพื่อการจำหน่ายผลผลิตจึงทำให้สามารถต่อรองกับนายทุนหรือตลาดภายนอกชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ด้วยความไม่แน่นอนของกลไกทางการตลาดสินค้าเกษตร คนในชุมชนจึงแสวงหาทางออกโดยการรวมกลุ่มเพื่อการแปรรูปผลผลิตของชุมชน หรือกลุ่มอาชีพเสริม รวมทั้งการทำงานทำนอกชุมชน

ระบบทุนนิยมที่แผ่ขยายอิทธิพลผ่านสื่อต่าง ๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์และสิ่งสิ่งพิมพ์รวมทั้งกระบวนการศึกษาแผนใหม่ ได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงปทัสถานพฤติกรรมระหว่างวัยรุ่นชายหญิง ในหมู่บ้าน กล่าวคือ จากเดิมที่ระบบปฎิบัติมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการควบคุมพฤติกรรมทางเพศของคนหนุ่มสาวก็เริ่มอ่อนล้าลง เริ่มมีการแสดงพฤติกรรมเลียนแบบวัยรุ่นในสังคมเมืองมากขึ้น เช่นเดียวกับระบบนิเวศวิทยาที่ได้รับผลกระทบจากระบบการผลิตเพื่อการค้า ซึ่งเป็นผลทำให้ดินเริ่มเสื่อมสภาพ ต้องเพิ่มปริมาณปุ๋ยฆ่าแมลงมากขึ้น เป็นการเพิ่มทุนการผลิตทั้งด้านเศรษฐกิจและสุขภาพ ด้วยเหตุนี้เองทำให้ผู้นำในชุมชนพยายามหาแนวทางการแก้ไขโดยร่วมกันการศึกษาถึงรากเหง้าของวัฒนธรรมของชุมชนในด้านต่างๆ เพื่อพลิกฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งด้านการผลิตและความเชื่อมาปรับใช้ในสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนไปให้เหมาะสม อาทิ การใช้ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน การเพาะปลูกด้วยระบบชีวภาพ หรือการรวมกลุ่มภูมิปัญญาชุมชนเพื่อศึกษาวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับชีวิต และพื้นประเพณีดั้งเดิมของชุมชนในสาระที่ผสมผสานแนวคิดเก่าและแนวคิดใหม่ที่เหมาะสมกับสภาพสังคม หรือการที่ชุมชนทั้งสามแห่งพยายามพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับองค์กรภายนอก เช่น บ้านกาดซีเหล็กทำการวิจัยเรื่องโครงการกระบวนการและรูปแบบการจัดการป่าชุมชน ให้เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่เหมาะสมและยั่งยืน บ้านกาด (ตลาด) ซีเหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภออดอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ บ้านป่าไผ่ทำการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน โดยใช้จารีตประเพณีท้องถิ่น กรณีบ้านป่าไผ่ ตำบลแม่โป่ง อ.อดอยสะเกิด จ.เชียงใหม่ ในขณะที่บ้านห้วยบอนพยายามเรียนรู้เพื่อการตั้งกองทุนชุมชนพร้อมมีการสำรวจเพื่อจัดทำฐานข้อมูลชุมชนบ้านห้วยบอน

ซึ่งผลจากการเรียนรู้ทั้งหมดได้ปรากฏในลักษณะของแผนแม่บทชุมชน ที่เกิดจากการวิเคราะห์ตนเองของชุมชนตั้งแต่ปัญหาภาวะหนี้สินที่ประสบ ปัญหาสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม นำสู่

การลงมือเขียนแผนแม่บทของกลุ่มแกนนำชุมชนและการจัดทำประชาพิจารณ์เพื่อให้ผู้คนในชุมชน รับผิดชอบต่อและแสดงความคิดเห็นร่วมกัน ซึ่งแผนแม่บทชุมชนได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของแผนชีวิตชุมชน ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมในการกำหนดทิศทางพัฒนาของชุมชน ทำให้ประสบความสำเร็จเป็นที่น่าพอใจต่อความพยายามสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในมิติต่าง ๆ และได้รับการยอมรับจากองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 2 สภาพการจัดการป่าชุมชน

ผู้สูงอายุในชุมชนทั้งสามแห่ง เล่าว่า อดีตเมื่อ 40 ปีก่อนนั้น สภาพป่าจืด ป่าห้วยก้า ป่าห้วยไร่และดอยปู่ขี้แข็ง เป็นป่าหลักที่โอบล้อมชุมชนทั้งสามแห่ง ยังมีความอุดมสมบูรณ์ ผู้คนในชุมชน มีวิถีความเป็นอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติ มีความเชื่อในพลังอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่า เจ้าเขา จึงทำให้คนมีความผูกพันอยู่กับป่าไม้ พึ่งพาป่าเป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพร เป็นแหล่งกำเนิดความอุดมสมบูรณ์ของต้นน้ำลำธาร ที่นำมาใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภค และการเกษตรกรรม

2.1 การใช้ประโยชน์ป่าชุมชน

ป่าจืด ป่าห้วยก้า ป่าห้วยไร่และดอยปู่ขี้แข็ง เป็นป่าไม้ที่โอบล้อมของชุมชนทั้งสามแห่ง มีเป็นลักษณะป่าเต็งรังมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ประเภทไม้เต็งได้แก่ ไม้เต็ง รัง เหียง พลวง รกฟ้า มะกอก กระบก ไม้สกุลจิว และไม้สกุลไผ่ เช่น ไผ่ชางนวล ไผ่ชางดำ ไผ่ตงไผ่บง ไผ่ข้าวหลาม เป็นต้น สำหรับพื้นที่ป่าในปัจจุบัน ยังคงมีชนิดพืชพันธุ์และสัตว์ที่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติใช้เป็นแหล่งอาหาร แหล่งสมุนไพรและสร้างความสมบูรณ์แก่ระบบนิเวศน์ ดังนี้

- 1.) ฝักป่า : ฝักหวาน ฝักพ่อค้าตีเมีย ฝักถวยหนู หน่อไม้ ผลกระบก ฝักไคร้ ฝักนางแกม นางจม ฝักกูด บอนผา
- 2.) เห็ด : เห็ดโคน เห็ดลม เห็ดขอนขาว เห็ดถอบ เห็ดขม้น เห็ดน้ำขาว เห็ดกระด้าง เห็ดหูหนู เห็ดชาง เห็ดไซ่ห่าน เห็ดแดง เห็ดน้าม้อย เห็ดกระด้าง เห็ดจัน เห็ดข้าวตอก
- 3.) สัตว์ เช่น ไช้มดแดง แมงมัน ไช้จักจั่น ดักแด่ เช่น กระต่าย อีเห็น หมูป่า กระรอก นกยูง พังพอน กูเห่า กูจาง แลน ไก่ป่า นกเป็ด นกเขา หมูป่า กูสิง เหียง แลน เป็นต้น

4.) สมุนไพร เช่น หือสะพายควาย สเลดพังพอน มะเขือแจ้เครือ บอระเพ็ด กาวเครือ อ้อยช้าง สารภี มะค่าแต้ม มะหาด แสมสาร ยอป่า เป้า ฯลฯ

ชาวบ้านหมู่บ้านป่าไผ่ บ้านห้วยบอนและบ้านกาดซี้เหล็ก มีการใช้ประโยชน์จากป่าบริเวณรอบๆ หมู่บ้าน ที่มีเขตแดนติดกับป่าจอตึง ประกอบด้วย ป่าห้วยก้า ป่าดอยปู่กั้งและป่าห้วยไร่ โดยสามารถประมวลลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนมีดังนี้

1.) เป็นแหล่งอาหาร โดยในป่าชุมชนมีอาหารธรรมชาติสำหรับคนในชุมชนใช้บริโภคในฤดูกาลต่างๆ อาทิ ผักพื้นบ้าน หน่อไม้ ผลไม้ป่า เช่น มะม่วงป่า มะขามป้อม กะบก มะกอกเห็ด ไข่มดแดง แมงมัน ไช้จ๊กจั่น ผึ้ง แน่ อังอาจ เคร่า กบ เขียด

2.) เป็นแหล่งสมุนไพร ในปี พ.ศ. 2549 ชาวบ้านป่าไผ่ บ้านห้วยบอน และบ้านกาดซี้เหล็กได้ทำการสำรวจสมุนไพรที่อยู่ในป่าจอตึง ดอยปู่กั้ง ป่าห้วยไร่ และป่าห้วยก้า พบว่า มีสมุนไพรจำนวนกว่าร้อยชนิด อาทิ หือสะพายควาย สเลดพังพอน มะเขือแจ้เครือ บอระเพ็ด กาวเครือ อ้อยช้าง สารภี มะค่าแต้ม มะหาด แสมสาร ยอป่า เป้า ฯลฯ ซึ่งสามารถนำมาใช้เพื่อการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน ทั้งได้มีการพัฒนาเป็นกลุ่มสมุนไพร เช่น กลุ่มอบสมุนไพร กลุ่มแปรรูปสมุนไพรเป็นเครื่องดื่มเพื่อสุขภาพ และเป็นสมุนไพรเพื่อการบำบัด

3.) เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อน มีการใช้พื้นที่ป่าชุมชนห้วยก้าเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ โดยมีการจัดทำแผนที่เส้นทางเดินป่า การใช้พื้นที่ป่าดอยปู่กั้งเพื่อกิจกรรมนันทนาการในวันปีใหม่ ฯลฯ

4.) เป็นแหล่งเลี้ยงสัตว์ โดยมีการใช้พื้นที่ป่าเพื่อการเลี้ยงวัว ที่ปล่อยให้หากินในเขตพื้นที่ป่า

5.) เป็นแหล่งวัตถุดิบเพื่อการผลิตวัสดุอุปกรณ์ในครัวเรือนและการเกษตร โดยแบ่งพื้นที่ป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ ในลักษณะป่าใช้สอย ที่ชาวบ้านสามารถนำไม้จากป่ามาใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้ ตามข้อกำหนดของการใช้ป่าของชุมชน ได้แก่ ไม้ไผ่ ไม้พิน หรือไม้ใช้สอยอื่นๆ อาทิ ไม้เต็ง รั้ง แคทราย ตุ่มกว่าว แดง ตีนนก ตะแบก เหียง ซี้ฮ้าย ฯลฯ

6.) เป็นแหล่งรายได้ จากการศึกษาวิจัยโดยชาวบ้านป่าไผ่ บ้านห้วยบอน และบ้านกาดซี้เหล็กพบว่า ชาวบ้านสามารถใช้ป่าเพื่อสร้างรายได้ เช่น การจัดสวน การหาหน่อไม้ การหาเห็ด การหาพืชป่า และสมุนไพร รวมมูลค่าหลายแสนบาท มีบางครอบครัวยึดอาชีพหาของป่าขายตามฤดูกาลเช่น หาเห็ด หน่อไม้ พืชป่า และสมุนไพร

7.) เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ โดยมีหน่วยงานและสถานศึกษาต่าง ๆ เข้ามาศึกษาดูงาน การจัดการป่าชุมชน ทำให้แกนนำหรือปราชญ์ชุมชนหลายคนได้บอกเล่าความรู้เรื่องป่าแก่คนภายนอก ทั้งยังมีความพยายามพัฒนาบูรณาการสู่การเรียนรู้การสอนแก่สถานศึกษาในชุมชน และการจัดการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการแก่เยาวชน โดยผ่านกิจกรรมการนับถอยหลังที่ให้เยาวชนได้เดินป่าไปร่วม ประกอบกิจกรรม เช่นเดียวกับการประกอบพิธีกรรมไหว้เทวดารักษาขุนน้ำ ที่นำแกนนำชุมชนและตัวแทนเยาวชนร่วมกิจกรรม ซึ่งจัดในบริเวณป่าขุนน้ำ หรือการรณรงค์กิจกรรมการปลูกป่า การทำแนวป้องกันไฟป่า ที่มีการนำเยาวชนร่วมกิจกรรม

2.2 การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน

ต่อมา ในปี 2510 – 2516 ฝืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ก็ถูกสัมปทานทำไม้โดยบริษัทเอกชน เพื่อทำไม้หมอนรถไฟ และทำฟืนโรงป่นยาสูบ โดยคนในชุมชนได้รับการว่าจ้างให้เป็นผู้รับจ้างตัดเลื่อยไม้ของชุมชน ส่งผลให้สภาพพื้นที่ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ กลายสภาพมาเป็นป่าเสื่อมโทรมในเวลาไม่ถึง 10 ปี ความแห้งแล้งเข้ามาแทนที่ วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป หันไปรับจ้างขายแรงงาน ทั้งอาชีพเกษตรกรรมไปเป็นส่วนใหญ่ เพราะเกิดจากวิกฤติธรรมชาติ คือ ภัยแล้ง และในฤดูฝน เกิดน้ำป่าท่วม ต่อมาในปี พ.ศ.2524 ได้มีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยก้าเสร็จสมบูรณ์ การตัดไม้ยากลำบากยิ่งขึ้นเพราะถนนถูกตัดขาดจากป่า การตัดไม้ลดลง ประกอบกับปี พ.ศ. 2518 ป่าถูกยกเลิกสัมปทานต่อมาปี พ.ศ. 2525 ได้มีการก่อตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้

ผู้คนในชุมชนทั้งสามแห่งตระหนักถึง ผลกระทบจากภัยธรรมชาติดังกล่าวจึงประสานความร่วมมือกันรณรงค์รักษาป่าหลังจากการปิดป่า ต่อมา ในปี พ.ศ.2527 ได้รับการสนับสนุนจากกรมป่าไม้ ในการส่งเสริมการจัดการป่าไม้ โดยชุมชนมีบทบาทคือ

- 1.) ต้องช่วยกัน อนุรักษ์ป่า และสัตว์ป่า
- 2.) จะต้องปลูกป่า บำรุงรักษา ภายใต้การควบคุม กำกับ แนะนำของพนักงานเจ้าหน้าที่อย่างใกล้ชิด
- 3.) ต้องช่วยงานด้านป่าไม้อื่นๆ ตามโอกาสอันสมควร
- 4.) การใช้พื้นที่และดำเนินการใดๆ ต้องไม่เป็นอันตรายต่อทรัพยากรป่าไม้ และสัตว์ป่า และจะต้องได้รับความเห็นชอบจากนายอำเภอก่อนเสมอ

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2534 ชุมชนทั้งสามแห่ง ได้ร่วมกันเสนอจัดตั้งป่าชุมชนต่อกรมป่าไม้และดำเนินการดูแลรักษาป่าของชุมชนต่อมาโดยมีคณะกรรมการของชุมชนดูแลเรียกว่า คณะกรรมการป่าประชาอาสา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2540 จึงได้จัดตั้งเป็นป่าชุมชนโดยขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้ ซึ่งในการใช้ประโยชน์คือเป็นแหล่งอาหาร ตามฤดูกาลของชุมชน เช่น เห็ด ผักต่าง ๆ หน่อไม้ มดแดง แมงนูน แหล่งหาฟืน ไม้เพื่อใช้ในครัวเรือน เป็นแหล่งสมุนไพรป้องกันรักษาโรค เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ และสืบสานภูมิปัญญาการดำเนินวิถีชีวิต ของคนที่อยู่กับป่า ทั้งนี้สามารถสรุปพัฒนาการของป่าจอตึงป่าห้วยก้า ป่าห้วยไร่ และกอยขี้กี้แข็ง ได้ดังนี้

2.2.1 ยุคดั้งเดิม ก่อนปี พ.ศ. 2490 สภาพทางกายภาพป่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก สัตว์ป่าที่พบ คือ เสือ หมี เก้ง หมูป่า เม่น นม อีเห็น ละมั่ง กระต่าย นกยูง อีแร้ง นกเหือก อีกา ไก่ป่า หม่าป่า นกเป่า นกเขา กระรอกงูเหลือม ทั้งยังเป็นแหล่งผลิตน้ำอาหารให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์พอเพียงเพราะคนมีน้อยและอยู่แบบพึ่งพาอาศัยป่า

2.2.2 ยุควิกฤติและเสื่อมโทรม ช่วงปี 2490 – ปี 2517 เป็นช่วงเวลาที่ทรัพยากรป่าไม้/สัตว์ป่า-ป่าถูกทำลาย จนเสื่อมโทรมสัตว์ป่าอพยพออกไปจากพื้นที่ไม่พบเห็นคือ เสือ หมี เก้ง หมูป่า เม่น นม อีเห็นละมั่ง นกยูง อีแร้ง นกเหือก อีกา นกเป่า นกเขากระรอกงูเหลือมที่พบบนเห็น คือ กระต่ายหมาป่า งูเล็ก หัวไป ไก่ป่า แหล่งน้ำเหือดแห้งเร็วกว่าปกติ มีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก ทำให้แหล่งอาหารธรรมชาติเสื่อมสูญ สาเหตุสำคัญของการทำลายป่าคือ การสัมปทานทำไม้หมอนรถไฟ พื้นที่ป่ามไปขายสูบ การถูกบุกรุกแผ้วถางทำที่อาศัยและทำมาหากินเพราะคนมีมากขึ้น

2.2.3 ยุคฟื้นฟู ระหว่างปี 2518 – ปี 2525 จากการที่ป่าถูกทำลาย ผู้คนในชุมชนจึงมีอาจหลีกเลี่ยงผลกระทบต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้น จึงเกิดแนวคิดในการฟื้นฟูรักษาป่าไม้ โดยร่วมกับชุมชนใกล้เคียงเช่น บ้านกาดขี้เหล็ก บ้านห้วยบอน แสดงความคัดค้านสัมปทานป่าไม้ จนเกิดการยกเลิกสัมปทานป่าชุมชน และให้ความร่วมมือกับทางราชการในการรักษาป่า

2.2.4 ยุคการพัฒนาตามแนวพระราชดำริ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นเวลาที่ชุมชนได้เรียนรู้การพัฒนาชุมชนและการจัดการป่าตามแนวพระราชดำริ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยชุมชนทั้งสามแห่งจัดเป็นหมู่บ้านในพื้นที่บริการของศูนย์ฯ จึงได้รับการส่งเสริมจากศูนย์ในลักษณะต่างๆ เช่น การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การอบรมให้ความรู้งานอาชีพ การสนับสนุนกล้าพันธุ์ไม้ การสนับสนุนการดับไฟป่า การรับเกษตรกรเข้าทำงานในศูนย์ฯ การสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยก้า อ่างเก็บน้ำปาง

แม่เรือ การพัฒนาระบบชลประทาน ฯลฯ ซึ่งยุคนี้เป็นช่วงเวลาที่คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น เกิดการเรียนรู้นวัตกรรมใหม่ และมีการนำนวัตกรรมเหล่านั้นมาปรับประยุกต์กับภูมิปัญญาของชุมชน เกิดเป็นนวัตกรรมของชุมชน และค้นพบว่าป่ามีความสัมพันธ์ต่อชุมชนในมิติต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษาและการสาธารณสุข

2.3 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน

2.3.1 ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ดังจะพบว่า จำนวนสัตว์และพืชพันธุ์ในป่า มีจำนวนชนิดน้อยลง พืชพันธุ์หลายชนิดหายไปจากป่า เช่นเดียวกับสัตว์ป่า ขนาดกลางและขนาดใหญ่ เช่น หมูป่า หมีขอ ฯลฯ ได้หายไปจากป่า คงเหลือเพียงสัตว์ป่าขนาดเล็ก จำพวก แลง กระต่าย ไก่ป่า และหมาป่า แต่ก็มีจำนวนน้อย

2.3.2 ปัญหาน้ำแล้งและน้ำท่วม การตัดไม้แม้ว่าจะพยายามปลูกทดแทนแต่ก็มิอาจทดแทนได้เท่าทัน จึงทำให้ป่าไม่สามารถกักเก็บน้ำ เพื่อปล่อยคืนสู่ธรรมชาติได้ ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมในเวลาน้ำหลาก และขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง

2.3.3 ขาดแคลนแหล่งอาหาร การเก็บหาของป่าเพื่อการค้า ทำให้เกิดการกอบโกยทุกสิ่งจากป่า ขาดการคำนึงถึงคำสอนของคนในอดีตว่า ให้เก็บใช้อย่างระวังและแบ่งปันแก่ผู้อื่น เช่น เก็บผักหวานให้เหลือตาอ่อน เก็บเห็ดถอบและเห็ดโคนให้เหลือรากไว้ขยายต่อ เก็บหน่อไม้ให้เหลือตาหน่ออ่อน หรือสมุนไพรถูกเก็บไปเพียงรักษากลายเป็นเก็บตามรายการสั่งซื้อจากนายทุนทั้งต้นอ่อนแก่ หรือการเผาป่าทำให้สัตว์ขนาดเล็กตาย ฯลฯ ทั้งหมดทำให้ชุมชนขาดแหล่งอาหารธรรมชาติ ต้องซื้ออาหารเพื่อการบริโภคจากภายนอกชุมชน ส่งผลให้มีรายจ่ายเพิ่มขึ้น

2.3.4 ทางเศรษฐกิจ ด้วยเหตุการณ์ขาดแคลนน้ำ และสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ดิน สูญเสียความสามารถในการกักเก็บน้ำและเสื่อมคุณภาพ ไม่เอื้อต่อระบบการผลิตทางการเกษตรเช่นในอดีต จึงต้องมีการใช้ปุ๋ย สารเคมี และกรรน้ำเพื่อการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ทำให้ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น

2.3.5 สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง จากการเสียสมดุลของระบบนิเวศน์ เพราะมีการใช้สารเคมีทางดินโดยขาดความระมัดระวัง เกิดสภาวะดินตายและสารเคมีไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง

2.3.6 ภาวะสุขภาพ ผลจากการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร ทำให้เกิดการสะสมตกค้างสะสมอยู่ในดิน เป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนสิ่งมีชีวิตในดินไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ เช่นเดียวกับเกษตรกรที่พบว่า มีปริมาณสารเคมีสะสมในเลือดมากขึ้น

2.3.7 การบุกรุกพื้นที่ป่า จากการบอกเล่าของคนในชุมชน พบว่า มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรและกสิกรรม โดยมีเอกสารการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินหลายลักษณะ เช่น โฉนดที่ดิน - นส. 3 นส 3 ก - สทก และไม่มีเอกสารสิทธิ์ ซึ่งปัญหาสำคัญของบุกรุกป่าและการถือครองที่ดิน คือ กลุ่มที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินเนื่องจาก พื้นที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งนี้ยังมีการนำที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ขายให้กับนายทุนนอกพื้นที่แต่ไม่ได้ทำประโยชน์ปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าเป็นจำนวนมาก

2.3.8 การดูแลจัดการแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร ที่มีสภาพต้นเขินจากการชะล้างการพังทลายของหน้าดิน ทำให้ตะกอนดินทับถม การใช้สารเคมีจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และความอ่อนแอของระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรกรรม

2.3.9 การปรับเปลี่ยนอาชีพ จากปัญหาความเสื่อมของที่ดิน ระบบน้ำ และการขายกรรมสิทธิ์ที่ดิน ต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ไม่สามารถควบคุมกลไกราคาทางการตลาดได้ ทำให้เกษตรกรต้องเผชิญภาวะหนี้สิน ต้องละทิ้งภาคเกษตรสู่การเป็นแรงงานราคาถูกนอกชุมชน เช่นนี้ส่งผลต่อระบบความสัมพันธ์ในครัวเรือนและชุมชน เพราะมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกันลดน้อยลง

2.3.10 ความรู้และภูมิปัญญา ผู้สูงอายุในชุมชนเล่าว่า มีความรู้จากป่าในหลายเรื่อง ทั้งการพยากรณ์ดินฟ้าอากาศ เช่น หากเห็นนกบินเป็นฝูงกลับรังแสดงว่าพายุกำลังจะมา หรือการที่ป่าเงียบไม่มีเสียงจักจั่นร้อง แสดงว่าจะเกิดพายุฝน หรือ พืชหลายชนิดสามารถใช้เป็นสมุนไพรบำบัดโรค แต่การขยายตัวของวงการแพทย์แผนใหม่ และการทำลายป่า ทำให้ความรู้เรื่องสมุนไพรซึ่งเป็นการแพทย์ทางเลือกสำหรับชาวบ้านสูญหายไป หรือ การที่เยาวชนรุ่นใหม่สัมผัสป่าน้อยลง เพราะการศึกษาแผนใหม่หรือวัฒนธรรมใหม่ จึงละเลยความเชื่อพื้นบ้าน ส่งผลต่อพฤติกรรมและการปฏิบัติตนในการอยู่ร่วมกับชุมชน

2.4 ความพยายามป้องกันและแก้ไขปัญหาป่าชุมชน

จากปัญหาที่ประสบ ผู้คนในหมู่บ้านป่าไผ่ บ้านห้วยบอนและบ้านตลาดขี้เหล็ก ได้พยายามแสวงหาแนวทางการแก้ไข ทั้งโดยกลไกภายในชุมชน การร่วมมือกับหมู่บ้านใกล้เคียงที่ใช้

1.) การอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพป่า

- การปลูกเสริมป่า
- การทำฝายชะลอความชุ่มชื้น และการซ่อมแซมฝาย
- กิจกรรมคืนป่าไผ่ให้ป่าไผ่

2.) การเฝ้าระวังป้องกันการทำลายป่า

- การรณรงค์ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจเรื่องป่าชุมชน
- การเฝ้าระวังการลักลอบตัดไม้การเผาป่า
- การทำแนวป้องกันไฟป่า

3.) การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญา การจัดการป่า เพื่อสร้างจิตสำนึกของชุมชนให้เห็นคุณค่าของป่า เช่น การไหว้เทวดารักษาขุนน้ำ สลากขอฝน พิธีกรรมปลาช่อน ฯลฯ

2.4.9 การสร้างเครือข่ายหรือพันธมิตร กับองค์กร/ชุมชนนอกพื้นที่

2.4.10 การจัดระบบการบริหารป่าชุมชน ทั้งนี้มีลักษณะการบริหารจัดการป่าชุมชน

คือ

ตำแหน่ง

- 1.) มีคณะกรรมการป่าชุมชนจำนวน 30 คน ผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานโดยตำแหน่ง
- 2.) มีการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนเป็น 2 เขต คือ เขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพจะเข้มงวดเรื่องการให้ประโยชน์ และเขตป่าใช้สอย ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ และส่วนมากเป็นป่าเต็งรัง
- 3.) มีกองทุนป่าชุมชน
- 4.) มีแผนงานป่าชุมชน เช่น กิจกรรมปลูกป่า คืนป่าไผ่ให้ป่าไผ่ การทำดีต่อป่า การบูรณาการหลักธรรมสู่การรักษาป่า เช่น การขอพระสงฆ์เทศน์เรื่องผลบาปจากการเผาป่า และการสร้างบุญในการรักษาป่า
- 5.) การสร้างการมีส่วนร่วมในกลุ่มเยาวชน โดยตั้งแกนนำเยาวชนรักษาป่า ตั้งสภาเยาวชน และสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินงาน

6.) การสร้างเครือข่ายจากการประสานความร่วมมือชุมชนข้างเคียงที่ใช้ป่าร่วมกัน การช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกอาทิสมาคมภูมิพัฒนานิเวศน์ยั่งยืนมูลนิธิหมอเสมพริ้ง พวงแก้ว ฯลฯ

7.) การสร้างกลไกการจัดการความรู้โดยการศึกษาวิจัยร่วมกับหน่วยงาน/สถาบันการศึกษาภาคนอก เช่น มหาวิทยาลัยนอร์ทเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

2.4.11 การบูรณาการสู่การเรียนการสอนในสถานศึกษา โดยการร่วมกับกลุ่มเครือข่ายลุ่มน้ำกวังจัดทำเอกสารแนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เรื่อง ภูมิปัญญาการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งการที่ปราชญ์ชุมชนร่วมทำหน้าที่เป็นครูภูมิปัญญาด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่โรงเรียนประถมในชุมชน

2.5 ข้อจำกัดการจัดการป่าชุมชน

แม้ว่า ชุมชนทั้งสามแห่งจะพยายามสร้างกลไกต่างเพื่อการอนุรักษ์และจัดการป่าชุมชนจอบ ตึง ป่าห้วยไร่ ป่าห้วยแก้วและตอยี่กั้งขึ้น แต่กระนั้นยังคงมีปัญหาอีกหลายประการที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไข ประกอบด้วย

2.5.1 ความเป็นปัจเจก เนื่องจากสภาพสังคมและการศึกษาที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้คนในชุมชนบางส่วนมีการประกอบอาชีพภายนอกชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ จึงมีเวลาทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนน้อยลง มีวิถีคิดและการปฏิบัติที่เปลี่ยนไปจากเดิมเช่น ให้ความสนใจรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกัน จากเดิมระบบนิเวศเคยเป็นกลไกที่มีอิทธิพลสูงในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของคนในชุมชน เริ่มมีอิทธิพลน้อยลง ดังนั้นการประกอบกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนจึงมักขาดความสนใจหรือความร่วมมือจากคนกลุ่มนี้ ทั้งเกิดจากการไม่เห็นคุณค่าของป่าและการไม่เข้าใจคุณค่าของพิธีกรรมความเชื่อหรือภูมิปัญญาชุมชน ที่คิดว่า ไม่ทันสมัยไม่มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์

2.5.2 ลักษณะงานอาชีพ สำหรับกลุ่มคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพรับจ้างนอกชุมชน ทำให้มีเวลาร่วมกิจกรรมชุมชนน้อย อาจไม่เข้าใจวิธีการจัดการป่าซึ่งถือเป็นสาธารณสมบัติของชุมชน เช่น การร่วมกิจกรรมปลูกป่า ทำแนวกันไฟป่า ซึ่งเป็นข้อกำหนดของชุมชน เมื่อไม่สามารถมาร่วมด้วยตนเอง ก็ใช้วิธีการจ้างแรงงาน จึงทำให้ขาดการสัมผัสป่า ขาดความเข้าใจเรื่องป่า

2.5.3 การขาดทักษะความรู้และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตามแนวทางการจัดการป่าของชุมชนประการหนึ่งเพื่อการป้องกันไฟป่า คือการทำแนวกันไฟป่า โดยการรวบรวมเศษใบไม้แห้งตามแนวป่ามากองเป็นแถวจากนั้นก็กำจัดโดยจุดไฟเผา เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับเกิดไฟป่าได้ ซึ่งวิธีการนี้อาจได้ผลดีในอดีต แต่หากปัจจุบันในภาวะโลกร้อนและการเกิดหมอกควันในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ทำให้การเผาใบไม้เป็นสิ่งที่ไม่สมควร ทั้งยังผิดกฎหมาย ซึ่งชุมชนได้เกิดแนวคิดว่าจะมีการนำใบไม้มาทำปุ๋ยหมัก แต่ก็ขาดความรู้และวัสดุอุปกรณ์

2.5.4 การขาดแคลนงบประมาณ จากสภาพป่าที่เสื่อมโทรม จำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูในหลายลักษณะ วิธีการปลูกป่าเป็นวิธีการสำคัญที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาล หากแต่ปัญหาที่ประสบคือ การปลูกป่าแต่ไม่สามารถดูแลให้น้ำเพียงพอ เป็นตามธรรมชาติ ทำให้ต้นไม้ที่ปลูกตายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งพื้นที่บนภูเขาที่ส่วนใหญ่เป็นก้อนหิน มีขาดพื้นที่กว้างขวาง ไม่สามารถเดินเข้าไปปลูกป่าชดเชยได้ ซึ่งชาวบ้านมีแนวคิดในการหาเมล็ดพันธุ์ต้นไม้ที่ขึ้นง่ายและโตเร็วเช่น กุหลาบยักษ์ สายพันธุ์ต่างประเทศ มาไปรยหว่านแต่ก็ขาดอุปกรณ์การไปรยหว่านจากที่สูง หากจัดจ้างก็ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก

2.5.5 ภูมิปัญญาชุมชนและความรู้สมัยใหม่ จากวิถีชุมชนและแนวคิดในการจัดการป่าสมัยใหม่ ที่ขาดความสอดคล้องระหว่างกัน ส่งผลต่อการจัดการป่าของชุมชน เช่น แนวคิดของกรมป่าไม้ที่ระบุว่า ต้องไม่เผาใบไม้ในป่า ให้ปล่อยิ่งสะสมเป็นปุ๋ยให้ต้นไม้และคอยระวังไฟป่า ในขณะที่ชาวบ้านบอกว่า ไฟป่ามีประโยชน์เพราะการเกิดไฟป่าแต่ละปี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ป่า และทำให้สิ่งมีชีวิตหลายชนิดเติบโต เช่น เมล็ดต้นไม้ป่า พืชป่า เห็ด ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและสร้างความหลากหลายแก่ป่า แต่ต้องมีการระดับที่เหมาะสม ทั้งนี้เชื่อว่า การเกิดไฟป่าทุกปียังช่วยบรรเทาความรุนแรงของไฟป่า เพราะการระงับไม่ให้เกิดไฟป่าในแต่ละปี จะเป็นการสะสมใบไม้จำนวนมาก จนทับถมสูงจะเป็นแหล่งเชื้อเพลิงให้ไฟป่าที่มีความรุนแรงยากแก่การควบคุม

ตอนที่ 3 ศักยภาพกลไกการจัดการป่าชุมชน

3.1 กลไกการจัดการป่าชุมชน

จากการศึกษา พบว่า กลไกสำคัญที่ชุมชนทั้ง 3 แห่งใช้ในการจัดการป่าชุมชน นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งสิ้น 10 ประการคือ

3.1.1 การกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชน โดยชุมชนทั้งสามแห่งได้มีการตั้งกฎระเบียบป่าชุมชนขึ้นและมีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา ดังที่นำเสนอในตอนความพยายามในการป้องกันแก้ไขปัญหาป่าชุมชน

3.1.2 การจัดสรรผลประโยชน์ จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชนถึงพัฒนาการของชุมชนว่า นับจากมากกรอพยพมาตั้งถิ่นฐานได้มีการแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร ซึ่งในระยะแรกพื้นที่ป่ายังคงมีมากและสมบูรณ์เพียงพอกับจำนวนคนในพื้นที่ ต่อมาเมื่อมีคนเพิ่มมากขึ้นก็เริ่มมีการจับจองใช้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเพื่อการประกอบอาชีพมากขึ้น เมื่อระบบการจัดสรรพื้นที่ทำกินของรัฐบาลเข้าสู่ชุมชน ทำให้พื้นที่ที่ได้รับเอกสารสิทธิที่แตกต่างกันคือ แบบ นส.3 โฉนดที่ดิน เอกสารจับจองสิทธิ (ปท.5, สทก.) ทั้งได้มีการกำหนดเขตพื้นที่ป่าของชุมชน ซึ่งการจัดสรรพื้นที่เช่นนี้ มีประโยชน์ต่อการควบคุมบุกรุกป่า ต่อมา เมื่อชุมชนมีการกำหนดเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยและระเบียบป่าชุมชน ซึ่งมีการกำหนดวิธีการใช้ประโยชน์จากป่าร่วมกัน ทำให้เกิดความเสมอภาคในการใช้ประโยชน์เพื่อการดำเนินชีวิตของคนในแต่ละชุมชน และเอื้อต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าชุมชน

3.1.3 การศึกษาอบรมแก่เยาวชน ชุมชนทั้งสามแห่งได้พยายามจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เยาวชนเกิดความรักและหวงแหนป่าชุมชน โดยการบริหารณาการการเรียนการสอนในสถานศึกษาเช่น การทำฝายต้นน้ำของโรงเรียนบ้านตลาดขี้เหล็ก ซึ่งมีการเชิญผู้ปกครองและแกนนำอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ร่วมกับวิทยากรจากศูนย์ศึกษาเพื่อพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ ทำหน้าที่เป็นวิทยากรสอนนักเรียนจัดทำฝายต้นน้ำ หรือการจัดกิจกรรมในเทศกาลต่าง ๆ โดยการกระตุ้นให้ผู้ปกครองนำบุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรมเช่น การปลูกป่า การทำแนวกันไฟ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการซึมซับคุณค่าของป่าและวิถีปฏิบัติต่อป่าชุมชน หรือการตั้งสภาเยาวชนพร้อมหางบประมาณสนับสนุนให้เยาวชนทำกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน ดังเช่น การร่วมเป็นเครือข่ายเฝ้าระวังสังคมเชียงใหม่เป็นสุข ซึ่งมีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่เป็นผู้ริเริ่ม และได้ให้การสนับสนุนงบประมาณกลุ่มสภาเยาวชนในกิจกรรมการปลูกป่าและค่ายเยาวชนคนรักป่า นอกจากนี้ยังมีการประกาศเสียงตามสายเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

3.1.4 การใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อการอนุรักษ์ป่า ในอดีตคนทั้งสามชุมชนมีความเชื่อสูงว่า สิ่งต่างๆ ล้วนมีจิตวิญญาณและมีเจ้าของ ต้นไม้ใหญ่ในป่าล้วนมีเทพารักษ์สิงสถิต จึงไม่ตัดต้นไม้ใหญ่หากจำเป็นต้องทำพิธีขอขมาและปลูกต้นไม้ทดแทน เช่นเดียวกับพื้นที่หลายแห่งในบริเวณ

ป่าล้วนมีผีหรือวิญญาณสิงสถิตอยู่ เช่น ผีดินข่อยทำน้ำ ซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่จำนวนมากหลายต้น ขึ้นอยู่ริมน้ำ ในเวลามืดค่ำจะไม่มีใครกล้าผ่านบริเวณดังกล่าว และจะบอกกล่าวลูกหลานในหมู่บ้านไม่ให้ไปละเมิดพื้นที่บริเวณนั้น แต่ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาระบบถนนและไฟฟ้า ทำให้ดินข่อยถูกตัดทิ้ง ความเชื่อเรื่องผีดินข่อยทำน้ำจึงเลือนหายจากชุมชน แต่กระนั้นยังปรากฏความเชื่อเกี่ยวกับไม้ตะเคียน ว่ามีนางตะเคียนสิงสถิต หรือไม้ที่มีลักษณะสองง่ามว่ามีผีสองนางสถิต จึงไม่ควรตัดมาใช้ประโยชน์ มิเช่นนั้นจะเกิดอาเพศ

ในปัจจุบันชุมชนยังคงกำหนดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บางส่วนในบริเวณป่าว่า เป็นที่สิงสถิตของเจ้าที่ เช่น บริเวณป่าห้วยก้า มีการตั้งศาลเจ้าที่และใช้ประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำ หรือการบูชาเทวดารักษาขุนน้ำ ซึ่งบริเวณพื้นที่ดังกล่าวจะไม่มีใครเข้าไปใช้ประโยชน์ ทำให้ป่าไม่มีระบบนิเวศน์สมบูรณ์

นอกจากนั้น ชุมชนยังมีภูมิรู้เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเกื้อกูล เช่น การเก็บผักหวานป่าต้องคงเหลือก้านใบไว้ให้เต็บโต หรือการเก็บเห็ดเผาะต้องไม่เก็บหมดกองเพื่อคงเหลือสปอร์เห็ดให้เต็บโตในปีต่อไป หรือการเก็บเห็ดโคน ต้องไม่ขุดเอารากเห็ดออกหมดเพื่อให้เหลือเป็นสายเห็ดในปีต่อไป หรือการหาไขมดแดง ต้องเก็บเฉพาะไขมดไม่ทำร้ายมดเพื่อให้สามารถสร้างรังต่อไปได้

3.1.5 การประยุกต์ความเชื่อพิธีกรรมทางศาสนา โดยชุมชนได้มีการประยุกต์ใช้ประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ป่า เช่น การใช้พิธีกรรมสลากภัตรซึ่งเป็นพิธีกรรมทางสังคมและศาสนาให้คนในชุมชนหรือระหว่างชุมชนได้พบปะทำกิจกรรมร่วมกัน พร้อมทั้งการระดมทุนเพื่อศาสนาหรือสาธารณกุศล ชุมชนได้ใช้รับใช้รูปแบบเป็นสลากขอฝน จัดในเดือนพฤษภาคมของทุกปี แต่อย่างก็ตาม พิธีกรรมสลากภัตรยังคงมีอยู่เป็นปกติ หรือ พิธีกรรมบวชป่าซึ่งเป็นแนวความคิดการบวชคนว่าคนที่ผ่านการบวชคือคนภาวะพิเศษ ฉะนั้นต้นไม้ที่ได้รับการบวชก็จะเป็นต้นไม้พิเศษต้องช่วยกันดูแลรักษาไม่ตัดทำลาย โดยการประกอบพิธีสวดมนต์และใช้สัตบุรุษผู้ผ้าเหลืองของพระสงฆ์ผูกติดต้นไม้ และการฟังธรรมป่าช่อน ซึ่งเป็นการนำเอาดินจากป่าเข้ามาเป็นปลาท่อน และนำมาประกอบพิธีกรรมในวัด โดยการขุดหลุมและนำปลาท่อนนั้นใส่ในหลุมเพื่อให้พระสวดมนต์และเทศนาเรื่องปลาท่อน ซึ่งชาวบ้านเล่าว่า ธรรมป่าช่อนนี้เป็นเรื่องราวในครั้งพุทธกาลที่เกิดภาวะฝนแล้งเป็นระยะเวลายาวนาน ประชาชนเดือดร้อน จึงมีคนมาขอให้พระพุทธเจ้าทำพิธีขอฝน พระองค์จึงเจริญพรทำให้เกิดฝนตกขึ้น และทรงเทศนาภพชาติที่พระองค์เกิดเป็นปลาท่อนใหญ่ใน

หนองน้ำและเผชิญปัญหาน้ำแห้ง ทำให้ปลาตัวน้ำเล็กน้อยเดือดร้อนจากการขาดน้ำ อาหารและถูกสัตว์อื่นจับกิน พระองค์จึงอธิษฐานจิตว่า การที่เป็นปลาได้รักษาศีลไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น จึงขอนิสงฆ์นี้ช่วยให้ฝนตก และก็เกิดฝนตก จนเป็นเรื่องราวที่ถูกจารึกในคัมภีร์พุทธศาสนา และชาวบ้านได้นำมาปรับใช้เพื่อการบูชาขอฝนจากอำนาจศักดิ์สิทธิ์ โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางระหว่างอำนาจศักดิ์สิทธิ์กับคนในชุมชน

3.1.6 กิจกรรมอนุรักษ์ป่า ชุมชนทั้งสามแห่งได้จัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่าอย่างหลากหลาย อาทิ การทำแนวกันไฟ การเพาะกล้าไม้ การร่วมกันดับไฟป่า การปลูกป่า การสร้างฝายต้นน้ำ (ฝายแม้ว) และกิจกรรมนับถอยหลังวันสิ้นปี โดยมีรายละเอียดพอสังเขปคือ

1.) การทำแนวกันไฟป่า จะมีการแบ่งเขตแนวป่าว่า พื้นที่ของแต่ละชุมชนคือบริเวณใด จากนั้นจึงประกาศให้คนในชุมชนทราบ พร้อมทั้งนัดหมายเงินเพื่อการทำแนวกันไฟ โดยแบ่งงานย่อยเป็นกลุ่มบ้าน หากครัวเรือนใดไม่สามารถมาร่วมได้ต้องแจ้งเหตุที่สมควรพร้อมทั้งหาแรงงานมาแทน แต่หากครัวเรือนใดละเลยจะถูกปรับโดยการเพิ่มพื้นที่มากกว่าปกติสามเท่า จึงทำให้เกิดความร่วมมือพร้อมเพรียง หนึ่ง การทำแนวกันไฟป่านั้น นอกจากการระดมแรงงานยังมีการระดมทุนทรัพย์เพื่อซื้อน้ำดื่มหรืออาหารเพื่อรับประทานร่วมกัน ดังนั้นการทำแนวกันไฟป่าจึงเป็นมาตรการทางสังคมเพื่อการจัดการป่าและรักษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

2.) การเพาะกล้าไม้และการปลูกป่า เกิดจากการส่งเสริมแนวคิดเรื่องการปลูกไม้สามอย่างเพื่อประโยชน์ 4 ประการ จากศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ โดยชุมชนไปรับกล้าไม้จากศูนย์ฯ เพื่อมาอนุบาลในโรงเพาะชำให้แข็งแรง เตรียมพร้อมสำหรับการปลูกในฤดูฝน ซึ่งกล้าไม้ที่ปลูกก็เป็นไม้ป่าทั่วไป ในขณะนี้พบว่า ชุมชนทั้งสามแห่งมีการเพาะและอนุบาลกล้าไม้ โดยการเลือกชนิดของเมล็ดพันธุ์ไม้ที่ต้องการนำมาเพาะอนุบาล ซึ่งชาวบ้านเล็งว่า ไม้ที่เพาะและปลูกนั้นต้องเป็นไม้ที่ดูแลรักษาง่าย เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และให้ประโยชน์กับส่วนร่วม เช่น จำพวกต้นแค ต้นไผ่ ต้นมะเกี๋ยง หรือสัก ฯลฯ

3.) กิจกรรมดับไฟป่า เกิดจากการแบ่งพื้นที่ป่ารับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้าน คราใดที่เกิดไฟป่า ก็จะมีการประกาศเสียงตามสายให้คนในหมู่บ้านร่วมกันดับไฟป่า สำหรับอุปกรณ์การดับไฟป่าบางส่วนได้จากสำนักงานไฟฟ้า ศูนย์ศึกษาอันเนื่องมาจากพระราชดำริห้วยฮ่องไคร้และการใช้อุปกรณ์ส่วนตัวของแต่ละครัวเรือน อย่างไรก็ตามปีนี้ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน พบว่า อุปกรณ์ที่

มีอยู่ไม่เพียงพอและชำรุดเสียหาย จึงเกิดการระดมทุนจัดซื้ออุปกรณ์ดับไฟป่าเพื่อเป็นสาธารณสมบัติของหมู่บ้านขึ้น

4.) การทำฝายต้นน้ำ เกิดจากการส่งเสริมแนวคิดเรื่องการจัดการแหล่งน้ำตามแนวพระราชดำริ ของศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ โดยการปรับพื้นที่ให้สามารถกักเก็บน้ำตามทางเดินลำน้ำธรรมชาติต่าง ๆ ซึ่งพบว่า ในบริเวณป่าทั้งสิ้นแห่ง ได้มีการสร้างฝายต้นน้ำจำนวนกว่าสองร้อยฝาย โดยการระดมแรงงานคนในแต่ละชุมชน และการสนับสนุนงบประมาณจากศูนย์ศึกษาฯ

5.) กิจกรรมนับถอยหลังสู่วันปีใหม่ดอยปู่กิ๊วแอ้ง จัดเป็นนวัตกรรมการของชุมชนในการรักษาป่า โดยชุมชนห้วยบอนได้จัดทำขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนทุกเพศวัยเกิดความผูกพันกับป่า ลักษณะกิจกรรมจะเป็นการเดินทางศึกษาป่าดอยปู่กิ๊วแอ้ง ที่เริ่มจากชายป่าสู่บริเวณยอดดอยซึ่งมีระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร ในบริเวณยอดดอยจะมีลานพิธีสำหรับให้คนมาพบปะพูดคุย ทำกิจกรรมการละเล่นร่วมกัน และยังมีรอยพระพุทธรูปบาทโบราณในบริเวณถ้ำ เรียกว่าพระบาทตีนนก ซึ่งคนในชุมชนคาดหวังว่า ต่อไปจะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติศึกษา การจัดกิจกรรมจะเริ่มในคืนวันที่ 31 ธันวาคมของทุกปี และได้รับความสนใจจากคนในชุมชนทุกเพศวัยเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

3.1.7 การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณในกิจกรรมเช่น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้การสนับสนุนด้านวิทยากรอบรมให้ความรู้แก่เยาวชนในการจัดทำฝายต้นน้ำ การสนับสนุนกล้าไม้เพื่อการปลูกป่าหน่วยงานไฟป่า ให้การสนับสนุนงบประมาณบางส่วนเพื่อการทำแนวกันไฟป่าและการดับไฟป่า สมาคมภูมิพัฒนานิเวศยั่งยืนให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อการปลูกป่าเสริม และมูลนิธิหมอเสมพร้อมพวงแก้วให้การสนับสนุนงบประมาณการศึกษาดูงานการจัดการป่าชุมชนและการใช้พลังงานทดแทน เครือข่ายลุ่มน้ำแม่กวงให้การสนับสนุนภูมิปัญญา

3.1.8 บทบาทและภาวะผู้นำ จากการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน พบว่า ผู้นำมีความสำคัญต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมการจัดการป่าชุมชนของทั้งสามหมู่บ้าน ดังการจัดเวทีการเรียนรู้ทุกครั้งจะมีผู้นำลักษณะต่าง ๆ เข้าร่วมเช่น อดีตผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านคนปัจจุบัน คณะกรรมการชุมชน แกนนำอาสาสมัครพิทักษ์ป่า สมาชิกองค์การเทศบาลตำบลแม่โป่ง ปราชญ์ชาวบ้านและผู้สูงอายุ ได้มาร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ซึ่งได้สะท้อนข้อมูลความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการแสวงหาแนวทางการเสริมสร้าง

กลไกการจัดการป่าชุมชน อย่างไรก็ตามผู้ร่วมให้ข้อมูลมีความเห็นตรงกันว่า ภาวะและบทบาทผู้นำมีความสำคัญต่อการกระตุ้นสร้างการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชนเพื่อร่วมกำหนดแนวทางและการปฏิบัติการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งการประสานหน่วยงานภายนอกชุมชนและการแสวงหางบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน และการควบคุมการใช้กฎระเบียบป่าชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับบทบาทของพระสงฆ์ที่เข้าร่วมในเวทีการเรียนรู้ยังมีข้อจำกัดหลายประการ แต่ที่ผ่านมาก็ให้การสนับสนุนชุมชน เช่น การเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม การรวมระดมทุน

3.1.9 การสร้างเครือข่าย พบว่า ชุมชนทั้งสามแห่งมีการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชนในตำบล อำเภอและจังหวัดเช่น การรวมกลุ่มการจัดการเหมืองฝายซึ่งจะครอบคลุมพื้นที่ตำบลแม่โป่ง ตำบลแม่ฮ้อยเงินและตำบลปุกกา โดยมีกิจกรรมการแผ้วถางปรับปรุงเหมืองฝาย การบูชาเทวดา ชุนน้ำและการทำหรือเรื่องการใช้น้ำร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการรวมกิจกรรมสืบชะตาป่าไม้และสายน้ำประจำปี ณ ดอยนางแก้ว โดยร่วมกับเครือข่ายขุนน้ำแม่กวง อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ เครือข่ายขุนน้ำแม่ชาน อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ เครือข่ายขุนน้ำวาง อ.สันตอง จ.เชียงใหม่ เครือข่ายขุนน้ำแม่ตาช้าง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ เครือข่ายขุนน้ำแม่ทา จ.ลำพูน และเครือข่ายขุนน้ำแม่ลาว จ.เชียงราย กิจกรรมร่วมกันคือ การจัดพิธีสืบชะตา การบวชป่าและการจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ประสบการณ์ระหว่างกัน ซึ่งจัดในช่วงวันสิ่งแวดล้อมโลก โดยการสนับสนุนจากสำนักงานฝ่ายป่าไม้ ศูนย์ศึกษาเพื่อการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ หากแต่เครือข่ายที่มีอยู่เป็นลักษณะเครือข่ายธรรมชาติ มีระดับการปฏิสัมพันธ์ค่อนข้างต่ำ

3.1.10 การมีส่วนร่วมจากชุมชน พบว่า ทั้งสามชุมชนได้สร้างการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนต่อกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน เช่น การรวมกิจกรรมปลูกป่า ทำแนวกันไฟ การดับไฟป่า และการทำฝายต้นน้ำ วิธีการสร้างการมีส่วนร่วมประกอบด้วย การชี้แจงข้อมูลข่าวสาร การระดมทุน ทรัพย์ ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องและแรงงานเพื่อการทำกิจกรรม พร้อมทั้งมีการกำหนดมาตรการทางสังคมสำหรับผู้ที่ไม่ให้ความร่วมมือ เช่น การปรับไหม หรือการใช้การควบคุมตามวิถีชุมชนโดยระบบนิเทศ ซึ่งพบว่ายังคงได้ผลดี

3.2 ประสิทธิภาพของกลไกการจัดการป่าชุมชน

จากการระดมความคิด อภิปรายร่วมกันถึงกลไกการจัดการป่าที่มีอยู่ทั้ง 10 ประการ เพื่อวิเคราะห์ประสิทธิภาพกลไกต่างๆ ดังกล่าวพบว่า มีจุดเด่น จุดด้อยหลายประการ และเมื่อจัดอันดับกลไกที่มีประสิทธิภาพสามารถส่งผลกระทบต่อที่ยั่งยืน ได้แก่

- 1.) การมีส่วนร่วมของชุมชน
- 2.) การใช้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน
- 3.) กฎระเบียบป่าชุมชน
- 4.) กิจกรรมการอนุรักษ์ป่าและการศึกษา
- 5.) การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก

แต่ขณะเดียวกันกลไกอื่นๆ ซึ่งดูเสมือนมีพลังค่อนข้างน้อยเพราะการวางแผนสนับสนุนที่อาจไม่เข้มข้นเพียงพอ แต่ก็เชื่อว่า สามารถพัฒนาเสริมให้มีพลังขับเคลื่อนการจัดการป่าชุมชนได้ ประกอบด้วย

- 1.) การจัดสรรผลประโยชน์
- 2.) การให้การศึกษอบรมแก่เยาวชน
- 3.) การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก
- 4.) บทบาทภาวะผู้นำ
- 5.) การสร้างเครือข่าย

ซึ่งผลจากการประเมินศักยภาพของกลไกดังกล่าว นำสู่การคิดวิเคราะห์แนวทางสร้างเสริมกลไกที่มีอยู่ให้มีพลังยิ่งขึ้น โดยการระดมความคิด จัดทำวิจัยทัศน์และแผนงานการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน

ตอนที่ 4 การเสริมสร้างศักยภาพกลไกการจัดการป่าชุมชน

4.1 การเสริมภูมิคุ้มกันและพลังแห่งการเรียนรู้

4.1.1 การสร้างความตระหนักรู้จากการเรียนรู้ร่วมกัน

จากการดำเนินกิจกรรมการศึกษาวิจัยเพื่อเสริมสร้างกลไกการจัดการป่าชุมชน พบว่าวิธีการในการวิจัยที่ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีเรียนรู้ ทำให้เกิด

การจุดประกายความคิด การแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน การประสานความร่วมมือระหว่างกัน ชักชวนมองย้อนอดีต ทบทวนปัจจุบันและสร้างความฝันต่ออนาคต ซึ่งกลุ่มผู้ร่วมกิจกรรมล้วนรู้สึกพึงพอใจและสะท้อนความคิดดังนี้

นายทองสุข ธาตุอินจันทร์ กล่าวว่า “การที่เราได้มาคุยกันทำให้เรื่องราวดี ๆ หลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับป่าและวิถีชีวิตปรากฏชัดอีกครั้ง เกิดความสนใจในอดีต และอยากให้หลายอย่างในอดีตกลับคืนมาในปัจจุบัน เช่น วิถีชีวิตที่เรียบง่าย น้ำที่สมบูรณ์ ป่าที่ชุ่มชื้น อากาศที่เย็นสบาย อาหารจากป่าและสัตว์ป่ากลับมาอาศัยดังก่อนมา แต่ว่าก็คุยกันครั้งนี้คือเอาเรื่องราวแต่หนหลังและความผิดพลาดจากการกระทำของเราที่ซ้ำรอยทำร้ายป่าไม้ต่อจากรัฐบาลและนายทุน สิ่งที่ยากให้เกิดขึ้นคือ เราอยากเล่าให้ลูกหลานเรารู้ว่าเกิดอะไรขึ้นกับป่า เมื่อก่อนเป็นอย่าง เปลี่ยนแปลงอย่างไร และปัจจุบันเป็นอย่างไร คนรุ่นเราพยายามแก้ไขความผิดพลาดอย่างไร และเด็กซึ่งเขาต้องใช้ชีวิตอยู่ที่นี่จะทำอย่างไรในการอยู่ร่วมกับป่า แม้ว่าชีวิตส่วนหนึ่งของเขาคือป่าคอนกรีตก็ตาม”

นายแก้ว ธัมมปัญญา กล่าวว่า “สมัยก่อนป่าแถวนี้มีดครีมี มีสัตว์ป่าสมบูรณ์ เวลาเอาควายมาเลี้ยงในป่าห้วยก้าจะเจอกระต่ายป่าวิ่งเล่น และเห็นไก่ป่าบินไปมาหากินในป่า กลางคืนก็ได้ยินเสียงหมาป่าเห่าหอน แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีให้เห็น น้ำในลำคลองที่เคยไหลตลอดปีก็หายไป เมื่อก่อนพื้นที่ดอยห้วยป่าก็แห้งตรงผาแก้วบัว เคยมีหญ้าและต้นไม้เล็กเพื่อให้วัวควายได้เล็มกินเป็นอาหารก็เริ่มหมดไป แม้ว่าเราจะพยายามช่วยกันรักษาป่าโดยการทำแนวกันไฟป่า การดับไฟป่าและการปลูกป่าแต่ก็ไม่ทำให้ป่าคืนความสมบูรณ์ดังเดิมทั้งหมด เรื่องการปลูกป่าเราเองก็มีกำลังทำได้จำกัดเพราะพื้นที่ป่ากว้างขวางหลายพันไร่ การปลูกให้ทั่วถึงจึงเป็นเรื่องลำบาก ปลูกเสร็จก็ต้องทิ้งตามระยะถากกรรมหากฝนลงตามฤดูกาลต้นไม้ก็รอด แต่หากฝนแล้งอากาศร้อนต้นไม้ก็ตายก็จะโตเป็นไม้ใหญ่ เราเคยคุยกันว่า อยากปลูกไม้โตเร็วขึ้นง่าย เช่น พวกกระถินณรงค์ โดยการขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำเครื่องบินทหารมาโปรยเมล็ดพันธุ์ก็จะสามารถทั่วถึงทั้งป่า เพิ่มปริมาณไม้ในป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ในระยะยาวแก่ลูกหลานในอนาคต และรักษาเป็นแหล่งต้นน้ำให้แก่ชุมชน”

นายประเสริฐ ทะลาบุญ เล่าว่า “ตอนลูกเด็ก เวลาทำกับข้าว แม่สามารถหาปลาในคลองและผักตามริ้วบ้านมาแกงกินได้ เวลาพอไปป่ากลับมาจะมีผลไม้ป่ามาฝากเช่น ลูกมะขาม ฟาน ลูกกะบก เด็กก็สามารถเก็บเมล็ดผลไม้ป่ามาประดิษฐ์เป็นของเล่น ชีวิตสมัยนั้นแทบไม่ต้องใช้เงินในการซื้อหาสิ่งใด แต่เดี๋ยวนี้มันเปลี่ยนแปลงไปหมด ปลาในคลองที่มีมากมายชนิดเริ่มหายไปทั้งจำนวนและชนิด เพราะน้ำน้อยลงและสารเคมีเพื่อการเกษตรที่ชะล้างลงสู่ น้ำ ซึ่งการที่น้ำน้อยลง

เพราะต้นไม้ในป่าหายไป เกิดจากการกระทำของคนรุ่นเราที่ไม่สนใจความรู้สึกของต้นไม้ของป่าไม้ ตอนนี้แม้ว่าเราจะพยายามฟื้นฟูรักษา นับเป็นเวลากว่า 25 ปี แต่ก็ยังไม่สามารถฟื้นคืนได้ดังเดิม ธรรมชาติต้องชดใช้ด้วยการพยายามทำดีต่อป่าไม้ ด้วยการปลูกป่ารักษาป่า”

นายสมบุญ ทยายนโต เล่าว่า “ตอนผมเป็นเด็ก บริเวณป่าห้วยก้าเป็นสถานที่ที่เพื่อนเล่นของเด็กผู้ชายในการสำรวจป่า หาผลไม้ป่าและหาเห็ดหาหน่อไม้ ทำให้รู้จักต้นไม้ที่ขึ้นในป่าหลายชนิดได้สัมผัสกับความชุ่มชื้นของป่า และเรียนรู้สัญญาณป่าจากพ่อแม่ เช่น หากฝูงนกบินกลับรังก่อนเวลาเย็นแสดงว่าพายุฝนกำลังจะมาหรือสังเกตฝักมะขามหากองมากอากาศจะหนาวเย็น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เด็กรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานเราไม่รู้เลย เพราะแทบไม่เคยเข้าป่า หรือฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับป่าในสมัยพ่อแม่ยังเด็กให้ลูกหลานฟัง ผมคิดว่า เราน่าเปิดเวทีให้เยาวชนเข้ามาร่วมเรียนรู้ และส่งเสริมให้เขาคิดทำกิจกรรม โดยผู้ใหญ่เราเป็นที่ปรึกษา แยก ๆ อาจเลือกเอาตัวแทนมาก่อน จากนั้นให้เขาคิดทำกิจกรรมและชักชวนเพื่อนในหมู่บ้านหรือตำบลมาช่วยกันทำงาน งบประมาณหากขาดเราก็ช่วยกันหาใช้ และเราต้องผลักดันเรื่องนี้สู่แผนชุมชนและเทศบาลเพื่อการทำงานอย่างต่อเนื่อง”

นางดาวเรือง ธาตุอินจันทร์ เล่าว่า “ตอนแม่เด็ก ๆ เวลาหน้าแลงน้ำในบ่อน้ำของบ้านแห้ง เราจะไปขุดบ่อเล็ก ๆ ใกล้ลำน้ำแม่เปิง เพื่อได้น้ำที่ซึมจากทรายมาใช้ดื่มใช้อาบ และไม่เชื้อโรค หรือสารพิษ ฤดูฝนไปนาข้าวก็ได้ปุ๋ยปลาดจากนาข้าวและผักพืชบ้านเช่น ผักถั่ว ผักจุมปา ผักหนาม มาประกอบอาหารหรือเวลาไม่สบาย คนแก่คนแก่ก็จะใช้สมุนไพรจากป่าบ้านเราเป็นยารักษาโรค เรื่องสมุนไพรรักษาโรคนี้ เราละเลยเพราะใช้ยาสมัยใหม่กันมาก แม่เคยทำวิจัยเรื่องสมุนไพรโดยการสอบถามคนแก่ในหมู่บ้านพบว่า มีสมุนไพรนับร้อยชนิดในป่าบ้านเราที่ใช้เป็นยารักษาโรคและบำรุงร่างกาย ซึ่งความรู้ที่แม่ได้รับได้จดบันทึกเป็นสูตรสมุนไพรรักษาโรค และส่วนหนึ่งได้นำมาผลิตเป็นชาสมุนไพรในกลุ่มสมุนไพรของหมู่บ้าน”

4.1.2 การสร้างความมุ่งมั่นและกระบวนทัศน์

จากการระดมพลังความคิดความฝันของชุมชนในการจัดการป่าชุมชน ที่สานข้อมูลแนวคิดจากการสำรวจและประเมินศักยภาพกลไกการจัดการป่าชุมชน โดยการสร้างวิสัยทัศน์ของแต่ละชุมชน และหลอมรวมวิสัยทัศน์ของกลุ่มเครือข่าย ทำให้เกิดวิสัยทัศน์และแนวทางการมีรายละเอียดดังนี้

1.) บ้านห้วยบอน

1.1) วิสัยทัศน์

ปลูกป่าทดแทนเพื่อให้ป่าอุดมสมบูรณ์ เป็นป่าตัวอย่าง อนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยว และคนในชุมชนมีจิตสำนึกรักป่า

1.2) แนวทางดำเนินงาน

การบริหารจัดการเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ปรับปรุงพื้นที่อนุรักษ์ป่า เช่น แนวกันไฟ ฝายแม้ว ที่กักเก็บน้ำ และจัดทำพื้นที่เป็นจุดชมวิว เพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและสังเกตการณ์พื้นที่ป่า

2.) บ้านป่าไผ่

2.1) วิสัยทัศน์

คืนความอุดมสมบูรณ์ให้ผืนป่า พัฒนาเป็นแหล่งอาหารและการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มวัย สร้างสุขให้กับชุมชน

2.2) แนวทางดำเนินงาน

การจัดทำโครงการเพาะชำกล้าไม้ และจัดกิจกรรมนำกลุ่มชาวบ้านและกลุ่มเยาวชนไปปลูกป่า เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าและสร้างเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

3.) บ้านตลาดขี้เหล็ก

3.1) วิสัยทัศน์

อ่างห้วยก้า ป่าชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ชุมชนร่วมสร้างพัฒนา ใช้ประโยชน์อย่างครบวงจรอย่างยั่งยืน

3.2) แนวทางดำเนินงาน

การจัดสร้างเส้นทางศึกษาธรรมชาติเชิงอนุรักษ์รอบอ่างเก็บน้ำ การใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำ เช่น ทำกระชังเลี้ยงปลา และจัดทำเขตพื้นที่ป่าใช้สอย

ทั้งนี้สามารถสรุปหลอมรวมเป็นวิสัยทัศน์กลุ่มเครือข่ายทั้ง 3 หมู่บ้านได้ว่า

“คืนความอุดมสมบูรณ์ให้ผืนป่า พัฒนาเป็นแหล่งอาหารและการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มวัย สร้างสุขให้กับชุมชน”

พร้อมกันนี้ทั้งสามชุมชน ได้เสนอแผนงานที่ตอบสนององวิสัยทัศน์ ดังนี้

1.) การจัดทำโครงการเพาะชำกล้าไม้

2.) การปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 ประการ

3.) การพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว

4.) การพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้

4.1.3 การเสริมความรู้ทักษะการทำงาน

กิจกรรมการศึกษาวิจัย ได้กำหนดการศึกษาดูงานการจัดการป่าชุมชนวัดพระบาทห้วยส้ม ซึ่งต่อมาได้บูรณาการร่วมมูลนิธิหมอเสม พริ้งพวงแก้ว และการนำเสนอวิถีทัศน์ชุมชนต้นแบบการจัดการป่าชุมชนจากที่พื้นที่ต่างๆ ที่มีความคล้ายและความต่างกับชุมชนทั้งสามแห่ง ทำให้แกนนำชุมชนซักถาม เกิดการแสดงความคิดเห็น การหารือร่วมกันถึงข้อมูลที่ได้รับรู้ ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และเมื่อแกนนำนำข้อมูลไปถ่ายทอดแก่คนในชุมชน จึงเสมือนการเล่าสู่กันฟัง และส่งผลต่อการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมการจัดการป่าชุมชน

นอกจากนี้ นับจากที่ชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมการสืบชะตาป่าไม้และสายน้ำ ซึ่งชุมชนจะนำอาหาร น้ำดื่มและรวบรวมของผ้าป่าเพื่อทำบุญ ตลอดจนการร่วมเวทีเสวนาการจัดการป่าชุมชนโดยกลุ่มเครือข่ายชุมชนน้ำต่างๆ ซึ่งผลจากกิจกรรมทำให้เกิดเครือข่ายในการทำงาน และได้รับทราบวิธีการดำเนินงานของกลุ่มป่าชุมชนอื่น สามารถนำมาปรับใช้ในการจัดการป่าชุมชนของตนเองได้ ดังเช่นคำบอกเล่าของ นายจิรพัฒน์ ธาตุอินจันทร์

“ผมมีโอกาสไปศึกษาดูงานร่วมกับฝ่ายป่าไม้ ศูนย์ศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายแห่ง ทำให้เกิดแนวคิดจะนำมาปรับใช้ในการจัดการป่าชุมชนบ้านเรา เช่น การจัดการธนาคารอาหารชุมชนในพื้นที่ป่าชุมชนของบ้านภูดิน ตำบลแม่หอพระ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ หรือ กิจกรรมการยกป่าภูพานมาไว้ที่สวนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร”

นายบุญชน ฟองวรรณ เล่าว่า

“การร่วมกิจกรรมเสวนาการจัดการป่าชุมชน ที่จัดขึ้นโดยฝ่ายป่าไม้ เนื่องในวันสิ่งแวดล้อมโลก ทำให้ผมได้รับแนวคิดและวิธีการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการป่าหลายประการ ซึ่งเราคิดว่าจะพัฒนาป่าให้เป็นแหล่งศึกษาธรรมชาติ”

นายประเสริฐ ทะลานบุญ เล่าว่า

“การไปศึกษาดูงานวัดพระบาทห้วยส้ม ได้รู้ได้เห็นได้ยินสิ่งที่เป็นประโยชน์มากมาย เช่นการทำธนาคารต้นไม้ การผลิตพลังงานทดแทน และบทบาทของพระสงฆ์ในเรื่องสิ่งแวดล้อม ก็มาเล่าให้คนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ไปฟังว่า รู้อะไรบ้าง และคิดว่าจะใช้พื้นที่ข้างบ้านอาจารย์จิรพัฒน์เป็นศูนย์

เรียนรู้เกษตรธรรมชาติและแหล่งพลังงานทดแทน ซึ่งได้ประสานกับหน่วยงานภายนอกเรื่องการใช้เตาพลังงานทดแทนอยู่ จะได้รับการติดตั้งในเดือนมีนาคมนี้ ทั้งยังคิดกันว่า จะนิมนต์พระวัดเรามาทำกิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้น”

4.1.4 การสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนความรู้

การจัดเวทีการเรียนรู้ และการหนุนเสริมงบประมาณให้ชุมชนดำเนินโครงการในการจัดการป่าชุมชน จำนวน 9 โครงการ จัดเป็นการสร้างพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการป่าชุมชนให้แก่คนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน อีกทั้งการสนับสนุนโดยการรวบรวมเรียบเรียงความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดการป่า และนำความรู้ที่รวบรวมได้คืนต่อชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้ใช้ในการวางแผนพัฒนาและจัดการเรียนรู้แก่คนในชุมชน เป็นแนวทางหนึ่งในการสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนความรู้ หรือการสนับสนุนให้เกิดการประชุมเครือข่ายการจัดการป่าในระดับตำบล หรือระดับอำเภอ จัดเป็นการสร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้ขยายวงกว้างยิ่งขึ้น

4.1.5 การประสานองค์ความรู้

การเสริมสร้างกลไกการจัดการป่าชุมชนให้เป็นรูปธรรม จำเป็นต้องมีการทำงานแบบองค์รวมที่ต้องเชื่อมโยงงานต่างๆ เข้าด้วยกัน พร้อมทั้งประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมขับเคลื่อนกิจกรรมเช่น สถานศึกษาในพื้นที่ เพื่อนำความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนบรรจุในสาระหลักสูตรการเรียนการสอน หรือการประสานเครือข่ายกลุ่มป่าชุมชนอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เดิมพลังใจร่วมกันในการทำงาน หรือการประสานงานร่วมกับหน่วยงานภาคเอกชนต่าง ๆ เพื่อหนุนเสริมการทำงาน

4.2 การขับเคลื่อนจัดการป่าชุมชน

4.2.1 การสนับสนุนกิจกรรมกลุ่ม

เนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนล้วนอยู่ภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขหลายประการ ดังนั้นการจัดการป่าชุมชน จำเป็นต้องเชื่อมโยงในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสาธารณสุข และผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับชุมชนในมิติต่างๆ ดังกล่าว จึงเกิดคำถามว่า ทำอย่างไรให้ป่าอยู่ได้และคนอยู่ดีมีสุข และเมื่อทบทวน

กลุ่มอาชีพที่มีอยู่ พบว่า หลายกลุ่มล้วนสัมพันธ์กับป่า เช่น กลุ่มเกษตรปลอดสารพิษ กลุ่มจักสาน กลุ่มสมุนไพร กลุ่มเลี้ยงมดแดง การประมงน้ำไหล การผลิตปุ๋ยธรรมชาติ จึงเกิดข้อเสนอจากชุมชนให้มีการส่งเสริมการเรียนรู้เชิงบูรณาการเรื่องป่าชุมชนกับงานอาชีพ เพื่อให้เกิดความตระหนักร่วมโดยชุมชนและเทศบาล ควรกำหนดแนวทางการส่งเสริมงานอาชีพที่ผสมผสานความหวังใฝ่สิ่งแวดลอม นับเป็นการเปิดกว้างทางความคิดให้แก่ชุมชน เช่นเดียวกับการส่งเสริมการรวมกลุ่มของเยาวชนเพื่อการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้และร่วมอนุรักษ์ป่าชุมชน

4.2.2 การสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายเป็นการเรียนรู้แบ่งปันประสบการณ์และร่วมกิจกรรม ที่ผ่านมา ชุมชนทั้งสามแห่ง มีการทำกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชนร่วมกันโดยตลอด อาทิ การทำแนวป้องกันไฟป่า การดับไฟป่า การรณรงค์งดเผาฟืน การจัดการเหมืองฝาย ฯลฯ และยังขยายผลกิจกรรมของเครือข่ายในวงกว้างโดยการร่วมกิจกรรมสืบชะตาป่าไม้สายน้ำแม่กวง ซึ่งเริ่มในปี 2543 เป็นประจำทุกปี การร่วมกิจกรรมฝายชายมีบทบาทสำคัญในการเตรียมงาน จัดสถานที่ และร่วมเสวนา ส่วนผู้หญิงมีบทบาทการจัดเตรียมข้าวห่อและน้ำดื่ม เพื่อแจกจ่ายให้ผู้มาร่วมงาน รวมทั้งการนำเงินร่วมทำบุญเพื่อสนับสนุนกิจกรรมเครือข่าย จึงเป็นลักษณะเสมือนหนึ่งการใช้วัฒนธรรมหัววัด ซึ่งแต่ละชุมชนคือหัววัด ที่มา่วมงาน เป็นลักษณะเครือข่ายเป็นเครือข่ายธรรมชาติ

ดังนั้น เมื่อมีการร่วมระดมความคิดในเวทีเรียนรู้ต่าง ๆ จึงเกิดแนวคิดการสร้างเครือข่ายที่เป็นรูปธรรม พร้อมทั้งขยายเครือข่ายในระดับกว้าง โดยคำนึงถึงกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์จากป่า ในลักษณะของการใช้น้ำ ที่มีต้นน้ำ กลางน้ำและปลายน้ำ

อนึ่ง สภาพความจริงของทุกชุมชน มิได้เป็นหนึ่งเดียวและราบรื่น เช่นเดียวกับชุมชนทั้งสามแห่งซึ่งประกอบด้วยคนที่คิดคล้ายกันและคนที่คิดขัดแย้ง ซึ่งคนที่ขัดแย้งนอกจากจะเลยความร่วมมือ บางครั้งยังมีพฤติกรรมทำร้าย ซึ่งการสร้างเครือข่ายจึงเป็นแนวทางหนึ่งเพื่อปลูกปลอบใจระหว่างกัน ในยามที่ท้อแท้ต่อปัญหาการจัดการป่าชุมชน

4.2.3 การรวบรวมข้อมูลความรู้

การจัดเวทีการเรียนรู้จำนวน 12 ครั้ง ทำให้ได้รับข้อมูลความรู้จากประสบการณ์ในการจัดการป่าของชุมชน เกิดการทบทวนเพื่อหาแนวทางพัฒนาทักษะความรู้ที่มีอยู่ และนำไปปฏิบัติ

ผ่านโครงการที่เสนอขอรับการสนับสนุนทั้ง 9 โครงการ ภายหลังจากดำเนินงานแต่ละโครงการก็มีการนำเสนอบอกเล่าผลที่เกิดขึ้นและหาแนวทางพัฒนาให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ ที่อยู่ในตัวบุคคลแต่ละคนได้ถูกบอกเล่า แลกเปลี่ยนในกลุ่มมีคณะนักวิจัยเป็นผู้รวบรวมข้อมูล และนำมาเรียบเรียงเพื่อนำเสนอต่อชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนได้ตรวจสอบเติมเต็มข้อมูล ก่อนส่งข้อมูลทั้งหมดคืนให้ชุมชนจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลความรู้และเอกสารเผยแพร่ต่อไป ซึ่งการรวบรวมและสะท้อนข้อมูลกลับเป็นระยะ ทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในความรู้ ประสบการณ์ของชุมชน สามารถใช้เพื่อการถ่ายทอดต่อคนในชุมชนและคนภายนอกที่สนใจ

4.2.4 การรังสรรค์กิจกรรมและการประชาสัมพันธ์

การดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ นอกจากการจัดการเรียนรู้โดยผ่านเวทีการเรียนรู้ร่วมกัน ยังมีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินโครงการสำหรับชุมชน จำนวน 9 โครงการ ดังนี้

1.) กิจกรรมกลุ่มเยาวชนในชุมชน 3 ชุมชน จำนวน 3 โครงการ ซึ่งโครงการทั้งหมดเกิดจากการระดมคิดในกลุ่มเยาวชน ประกอบด้วย เยาวชนบ้านตลาดชีเหล็กจัดทำโครงการค่ายเยาวชนรักษ้ำป่า บ้านห้วยบอนจัดทำโครงการคืนป่า คืนธรรมชาติ ปลูกดอยปู่ก๊กชี้แข็ง บ้านป่าไผ่จัดทำโครงการคืนป่าไผ่ให้ป่าไผ่

2.) กิจกรรมสำหรับสถานศึกษา ได้สนับสนุนโรงเรียนบ้านตลาดชีเหล็ก ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสประจำตำบลแม่โป่ง จำนวน 1 โครงการ คือ โครงการที่พาน้องรักษ้ำน้ำ ลำห้วยใส ต้นไม้เขียวขจี กิจกรรมเด่นการทำแนวป้องกันไฟป่า

3.) กิจกรรมสำหรับชุมชน ได้ให้การสนับสนุน 3 โครงการคือ บ้านห้วยบอนจัดทำโครงการการปลูกป่าเพื่อพัฒนาเขตป่าชุมชนบ้านห้วยบอน หมู่ที่ 3 ต.แม่โป่ง อ.ดอยสะเก็ด บ้านป่าไผ่ จัดทำโครงการการจัดการพื้นที่ป่าจอตึงโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าไผ่ บ้านตลาดชีเหล็ก จัดทำโครงการการจัดการทำสื่อประชาสัมพันธ์ป่าชุมชนบ้านตลาดชีเหล็ก

4.) กิจกรรมสำหรับเครือข่าย ได้ให้การสนับสนุน 2 โครงการคือ โครงการจัดทำฐานข้อมูลป่าชุมชน การจัดทำแผนป้ายความรู้การจัดการป่าชุมชน และ โครงการจัดประชุมเครือข่ายป่าชุมชน

ทั้งนี้การแกนนำชุมชน เสนอว่า การดำเนินงานโครงการต่างๆ ควรมีการประชาสัมพันธ์โดยวิธีการต่าง เช่น ประกาศเสียงตามสาย แจกข่าวสารวิทยุชุมชน และการนำเสนอ

ผ่านสื่อโทรทัศน์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้น พยายามดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย และการให้กำลังใจในยามที่ชุมชนเกิดความท้อแท้ในการป้องกันแก้ไขปัญหาการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งเป็นการสร้างกระแสให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน

4.3 ผลจากการเสริมสร้างกลไกการจัดการป่าชุมชน

จากการศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติร่วมกับชุมชน นับจากเริ่มโครงการวิจัย ครอบคลุมสิ้นสุดโครงการวิจัย ซึ่งใช้ระยะเวลาปีกว่า ได้ก่อเกิดปรากฏการณ์ที่ดึงดูดต่อชุมชนทั้งสามแห่งดังนี้

4.3.1 **ฐานข้อมูลป่าชุมชน** จากการระดมความคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันถึงแนวทางการเสริมสร้างกลไกการจัดการป่า และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีข้อมูลความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนมากขึ้น จึงมีการจัดทำฐานข้อมูลป่าชุมชนตำบลแม่โป่งขึ้น ซึ่งประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบ สภาพและศักยภาพป่าชุมชนตำบลแม่โป่ง

4.3.2 **การรวบรวมองค์ความรู้การจัดการป่าชุมชน** ผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการปรับใช้รูปแบบการจัดการความรู้ ก่อเกิดการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวป่าชุมชน ทั้งภูมิปัญญาเกี่ยวกับป่าชุมชน การเปลี่ยนแปลงของป่าชุมชน ผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน และกลไกการจัดการป่าชุมชน ซึ่งคณะทำงานวิจัยได้ร่วมกับแกนนำดำเนินการรวบรวมข้อมูลและการสกัดความรู้ นำเสนอเป็นบันทึกความรู้เรื่องป่าชุมชนตำบลแม่โป่ง และเป็นชุดนิทรรศการ เพื่อประโยชน์สำหรับการพัฒนาป่าชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้แก่คนในชุมชนและผู้สนใจทั่วไป

4.3.3 **การตระหนักรู้ และสำนึกรับผิดชอบต่อคนในอนาคต** จากการพูดคุยแกนนำและผู้สูงอายุ ซึ่งบอกเล่าการอยู่ร่วมกับป่า นับจากอดีตราบปัจจุบัน ที่ผ่านประสบการณ์เกี่ยวกับป่าอันเป็นผลจากวิธีปฏิบัติทางบวกและทางลบต่อป่าชุมชน ประกอบสภาพแวดล้อมทางกายภาพในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเล่าเรื่องถึงสภาพสิ่งแวดล้อมในป่าและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนแต่ละยุคสมัย สะท้อนภาพความสุขจากการอยู่ร่วมกับป่าในอดีต ทุกคนล้วนมีความสุขและแสดงความโหยหา

ต่อมาได้มีการพูดคุยถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสภาพการเสื่อมโทรมของป่าในแต่ละยุคสมัย ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ระบบการผลิต ลักษณะการบริโภค พัฒนาการของระบบสาธารณสุขโรค การคมนาคม ความเจริญของเทคโนโลยีสมัยใหม่ พฤติกรรมทางสังคมที่เริ่มเปลี่ยนแปลง สภาพกายภาพอากาศ ดิน น้ำและสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมลง ซึ่งแม้ว่าจะพยายาม

ฟื้นฟูแต่ก็ยังไม่อาจเหมือนเดิมเพราะอิทธิพลจากสังคมภายนอก และสภาพสิ่งแวดล้อมโลก ซึ่งผู้ร่วมกิจกรรมล้วนตระหนักและแสดงความหวังใยผลที่เกิดขึ้นต่อตนเอง ครอบครัวและชุมชน ทั้งยังยอมรับว่า ตนเองคือ ส่วนหนึ่งที่ทำให้สิ่งแวดล้อมป่าเสื่อมโทรมลง และหวังใยต่อป่าชุมชนที่ยังไม่อาจฟื้นคืนความหลากหลายได้ดังเช่นอดีต พร้อมเสนอการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนซึ่งเป็นคนในอนาคต

4.3.4 การจุดประกายพลังชุมชนและเครือข่าย ภายหลังที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสามชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงนำสู่แนวความคิดการสร้างเครือข่ายป่าชุมชนร่วมกัน มีการสะท้อนการทำงานร่วมกันที่ผ่านมาและทิศทางการทำงานร่วมกันในอนาคต จนเกิดวิสัยทัศน์การจัดการป่า และแผนกิจกรรมป่าชุมชน รวมทั้งการจัดร่างโครงสร้างเครือข่าย และการดำเนินกิจกรรมจัดทำฐานข้อมูลป่าชุมชนและแผนที่ป่าชุมชนร่วมกัน

ทั้งนี้ชุมชนทั้งสามแห่งได้แสดงความคาดหวังต่อการจัดการป่าดังนี้

1.) มีการดำเนินงานตามแผนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนที่กำหนดไว้ของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การพัฒนาป่าชุมชนเพื่อเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศวิทยาและเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เรื่องนิเวศวิทยาสำหรับคนภายในและภายนอกชุมชน

2.) มีการรณรงค์อย่างจริงจังเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชุมชน โดยวิธีการต่าง ๆ อาทิ การประกาศเสียงตามสายในโอกาสต่างๆ การร่วมแรงหรือการฮ้อมแอมงในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมหรือการปลูกป่า การทำแนวกันไฟป่า และการสื่อสารให้ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนผ่านทางสื่อวิทยุชุมชน โดยการประสานของออกอากาศในสถานีวิทยุชุมชนใกล้เคียง

3.) มีการสร้างภูมิคุ้มกันในการรักษาป่าให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของป่า วิธีการอยู่ร่วมและใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเกื้อกูลด้วยความรับผิดชอบเพื่อวางแผนส่งต่อมรดกป่าชุมชนต่อคนในอนาคต ทั้งยังต้องส่งเสริมบทบาทเยาวชนในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการคิด วิเคราะห์ และปฏิบัติด้านการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่า หนึ่งด้วยชุมชนมีความรู้และประสบการณ์จำนวนมากที่สั่งสมจากการอยู่ร่วมกับป่า หากแต่ความรู้เหล่านี้ฝังลึกในประสบการณ์ส่วนบุคคลของผู้สูงอายุในหมู่บ้าน จึงควรมีการถ่ายทอดและการรวบรวมจัดการความรู้ เป็นเอกสารเพื่อใช้เป็นสื่อสร้างการเรียนรู้สำหรับคนในชุมชนวันนี้และอนาคตต่อไป อันจะเป็นรากฐานความรู้เพื่อการพัฒนาชุมชนควบคู่กับการจัดการป่าชุมชน

นอกจากนี้ยังมีความพยายามสร้างและขยายเครือข่ายให้ครอบคลุมทั้งตำบล และเชื่อมต่อกับกลุ่มเครือข่ายอื่น คือ กลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนแม่กวง โดยมีการประชุมเพื่อทำแผนเครือข่ายป่าชุมชน โดยประสานร่วมกับชุมชนอื่น ๆ ในพื้นที่ 8 หมู่บ้านของตำบลแม่โป่งและตัวแทนกลุ่มเครือข่ายป่าชุมชนแม่กวง ซึ่งมีแกนนำจากชุมชนต่าง ๆ ประกอบด้วยพระสงฆ์ เยาวชน สมาชิกอาสาพิทักษ์ป่า กิจกรรมการทำแผนเครือข่ายป่าชุมชนนี้ ได้มีการประสานขอรับการสนับสนุนงบประมาณการดำเนินงานจาก 2 แหล่ง คือ จากโครงการวิจัยการเสริมสร้างกลไกการจัดการป่าชุมชนและมูลนิธิหมอเสม พริ้งพวงแก้ว

นอกจากนี้ ในเดือนมีนาคม 2558 ผลจากการเรียนรู้ร่วมกันและการจัดกิจกรรมหนุนเสริมต่าง ๆ ทำให้หมู่บ้านทั้งสามแห่งเกิดความตระหนักรู้ ถึงความสำคัญของป่าและธำรงรักษาป่าเพื่อวิถีชีวิตชุมชนให้ยั่งยืน จึงสมัครเข้าร่วมเป็นหมู่บ้านอาสาสมัครพิทักษ์ป่าชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมของกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากร ด้วยหวังว่า จะเป็นกลไกหนึ่งในการผลักดันการจัดการป่าชุมชนให้มีความต่อเนื่อง เพื่อประโยชน์ของชุมชน

4.4.5 แผนงานจัดการป่าชุมชน จากความเห็นร่วมกันของแกนนำ ซึ่งเชื่อว่า กลไกหนึ่งที่จะช่วยสร้างความต่อเนื่องของการจัดการป่าชุมชน คือ การจัดทำแผนงานเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน โดยนำเสนอโครงการเพื่อตอบสนองแผนงานบรรจุในแผนชุมชนแต่ละแห่ง พร้อมทั้งนำเสนอต่อเทศบาลตำบลแม่โป่ง เพื่อบรรจุในแผนงานเทศบาล ซึ่งปัจจุบันแผนงานเครือข่ายได้ถูกบรรจุในแผนงานเทศบาลระยะ 4 ปี

4.4.6 การสร้างการเรียนรู้และมีส่วนร่วมของเยาวชน

ชุมชนทั้งสามแห่งได้พยายามการปลูกฝังให้เยาวชนเกิดความตระหนัก รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เช่น การจัดเวทีการเรียนรู้ที่มีเยาวชนร่วมจะจัดเวทีในพื้นที่ป่าห้วยก้า ด้วยเหตุผลอยากทำให้เยาวชนได้สัมผัสป่า ให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างป่าไม้กับชีวิต ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนอย่างแยกไม่ออก ทั้งเป็นแหล่งผลิตน้ำ แหล่งอาหาร แหล่งอากาศ ทั้งยังมีกิจกรรมคือ การบอกเล่าเรื่องราววิถีคนกับป่าสู่เยาวชน สำคัญคือ การเล่าถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งสามแห่งในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกและเชิงลบ อันเนื่องมาจากการคิดเอาเปรียบธรรมชาติ จนส่งผลกระทบต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และความพยายามแก้ไขป้องกันปัญหาที่ผ่านมา พร้อมทั้งฝากความหวังต่อเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่จะดำเนินงานต่อไป

จากการเข้าร่วมเวทีการเรียนรู้และรับฟังเรื่องเล่าในอดีต ทำให้เยาวชนสะท้อนคิดต่อบทบาทของตนเอง ซึ่งแม้ว่า กลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมหลายคนเคยร่วมกิจกรรมชุมชนเช่น การทำแนวกันไฟป่าและการปลูกป่า แต่ทว่าล้วนกระทำโดยการมอบหมายของครอบครัวหรือผู้ใหญ่ ไม่เคยรับทราบเรื่องราวในอดีต เมื่อทราบเรื่องที่เกิดขึ้นจึงเสนอแนวคิดและกิจกรรมเช่น บ้านตลาดชีเหล็กเสนอโครงการค่ายเยาวชนรักษ์ป่า บ้านห้วยบอนเสนอโครงการคืนป่า คืนธรรมชาติ ปลูกดอยปู่กชี้แอ้ง บ้านป่าไผ่เสนอโครงการคืนป่าไผ่ให้ป่าไผ่

นอกจากนี้จึงมีการเคลื่อนไหวที่ทำกิจกรรมโดยกลุ่มสภาเยาวชนเพื่อร่วมจัดกิจกรรมป่าชุมชน เช่น การปลูกไม้สามอย่างเพื่อประโยชน์สี่ประการ ซึ่งเป็นการเรียนรู้การอนุรักษ์พื้นที่ป่าตามแนวพระราชดำริ สำหรับงบประมาณในการดำเนินงาน ได้รับการสนับสนุนจากโครงการวิจัยการเสริมสร้างกลไกการจัดการป่าชุมชนและงบประมาณแต่ละแห่ง รวมทั้งงบประมาณจากองค์การบริหารเทศบาลตำบลแม่โป่ง

4.4.7 การบูรณาการหลักศาสนธรรมและส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการจัดการป่าชุมชน จากจัดเวทีการเรียนรู้ แก่นนำได้สะท้อนการเพิ่มบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการป่าชุมชน ซึ่งเชื่อว่า หากพระสงฆ์เข้าร่วมเป็นคณะทำงานขับเคลื่อนการจัดการป่าชุมชน จะเกิดเป็นพลังทั้งต่อการระดมแรงงาน แรงใจและงบประมาณเพื่อการตั้งและพัฒนากองทุนการจัดการป่าชุมชนให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เช่น บ้านป่าไผ่เตรียมระดมทุนด้วยการทอดผ้าป่าเพื่อตั้งกองทุนดับไฟป่า บ้านตลาดชีเหล็กมีกองทุนการจัดการป่าแต่ต้องการระดมทุนเพิ่ม ส่วนบ้านห้วยบอนกำลังริเริ่มตั้งกองทุนการจัดการป่า

นอกจากนี้แก่นนำชุมชนยังเสนอแนวคิดเรื่องการเทศน์ของพระสงฆ์ในโอกาสต่าง ๆ ว่า สามารถเทศนาเรื่องบาปบุญเชิงประยุกต์ เช่น การเผาป่าถือว่าเป็นบาปหนัก เพราะเป็นการฆ่าชีวิตทำลายครอบครัวสัตว์ หรือการปลูกป่ารักษาป่าไม่ตัดต้นไม้ รู้จักใช้ประโยชน์จากป่าแบบเกื้อกูลเป็นการทำบุญให้แก่ตนเอง ลูกหลาน และประเทศชาติทั้งในวันนี้และวันหน้า ทั้งยังมีแนวคิดการจัดการกิจกรรมเทศนาในพื้นที่ป่า เพื่อให้เกิดการซึมซับความรักหวงแหนป่า ซึ่งประมาณการว่า จะเริ่มดำเนินงานในเทศกาลเข้าพรรษา

4.4.8 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

ด้วยความตระหนักถึงภาวะการณ์สิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ป่าของชุมชน ประกอบกับแก่นนำชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัยในโครงการฯ มีบทบาทเป็นกรรมการสถานศึกษา จึงมีการ

นำเสนอให้สถานศึกษาในชุมชน จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าชุมชน ประกอบกับการสนับสนุนของมูลนิธิหมอเสมพริ้งพวงแก้ว และกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ป่าขุนแม่กวง ได้ก่อเกิดการขยายกิจกรรมและรวบรวมความรู้ในระดับกว้าง จนปัจจุบันเกิดการประชุมกลุ่มครูในพื้นที่อำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งอยู่ในอาณาบริเวณของป่า จัดทำหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระพิเศษเรื่องการเรียนรู้ภูมิปัญญาการจัดการป่าชุมชนขึ้น และคาดการณ์ว่า จะนำไปใช้ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553

4.4.9 เกิดกระบวนการทางสังคมเพื่อเรียนรู้ กล่าวคือ จากการคัดเลือกแกนนำเป็นผู้เข้าร่วมเวทีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้ถูกนำไปสื่อสารต่อแก่สมาชิกในครัวเรือน เพื่อนบ้านในชุมชน และเมื่อได้รับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินงานในโครงการต่างๆ ที่ชุมชนนำเสนอ ได้มีการประกาศข้อมูลและเชิญชวนคนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมโดยผ่านผู้นำชุมชน ในโอกาสต่างๆ เช่น การชี้แจงในการทำบุญวัดประจำหมู่บ้าน การประกาศเสียงตามสาย การประชุมประชาคมหมู่บ้าน และพูดคุยในวิถีชีวิตชุมชน เช่น การทำงานในไร่ นา การทำกิจกรรมสังคมต่างๆ จึงก่อเกิดการเรียนรู้ทางสังคมเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน